TARİH Dünyası

Cilt 2 * Sayı 10
1 Eylül 1950

Tarih Suallerine CEVAPLAR

★ *Bay Hamdi Özcan, Gazi ilkokulu öğretmeni, Zara:*

Gösterdiğiniz alâkaya teşekkür ederiz. Vesika ile birlikte verdiğimiz yazılar ve balon yazısı hakkında daha etraflı malûmat vermemizi istemenizi haklı bulmakla beraber, mecmua hacminin müsaadesizliği yüzünden bazı mevzuları kısa vermek zorunda kalıyoruz. Onun içindir ki bazı okuyucularımızın tarih sorularına gerek mecmuada ve gerek hususî mektuplarla cevap vermek suretiyle faydalı olmaya çalışıyoruz.

★ *Bay Ünal Er, Öğretmen Feriha Er eliile, Aydın:*

Napolyonun Mısır seferi ve ikinci Viyana muhasarası ayrı ayrı iki uzun makale hattâ kitap mevzuudur. Yakın sayılarımızda her iki mevzuu da sizin merak ettiğiniz cepheleriyle mecmuamızda bulacaksınız. Mimar Sinanın doğum tarihi kat'î olarak tesbit edilmiş değildir. Türk mimarî tarihinde dört ayrı ayrı Mimar Sinan vardır ve bunlar sık sık birbirlerine karıştırılmıştır Bu hususta da en salâhiyetli bir kalemin yazısını yakında Tarih Dünyası mecmuasında okuyacaksınız. Resimli Osmanlı Tarihine de Tarih Dünyası'na olduğu gibi yaldızlı bir kapak hazırlanacaktır.

★ *Bay Kadir Cebeci, Altındağ mahallesi, Mermerçeşme sırası 615, Ankara:*

1 — Cebeci bir memuriyet unvanıdır. Osmanlı imparatorluğu devrinde yurdun muhtelif eyaletlerinde cebeciler vardı ve aile unvanları da buradan gelir, yoksa bir akrabalık bahis mevzuu olamaz. Gene tarihte Müsellimler vardı ve meselâ Trakyanın bir bölgesinde üç ayrı Müsellim köyü vardır, birbirleriyle alâkaları her üç köyde de birer Müsellimin bulunmasıdır. Sonradan Küçük, Büyük ve Aşağı Müsellim birbirlerinden ayrılmışlardır. Osman oğullarından önce Orta Asyada (cebeci) diye bir aile adı bilmiyoruz. Yalnız Kurtcebe gibi tarihî isimlerle Osmanlı tarihindeki (cebeci) yi birbirine karıştırmamak lâzımdır, bir alâkaları yoktur.

2 — Karadeniz bölgesinde on binlerin dökümtüsünden kalan Yunanlılardan önce de muhtelif milletler oturmuştur. Finikelilerin bu bölgeye ticaret maksadiyle gelerek müstamereler kurdukları da malûmdur. Esaslı malûmatı, (Karadeniz) adlı tercüme ve eski harflerle basılmış bir kitaptan edinebilirsiniz.

★ *Bay Dr. Muzaffer Güldoğan, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Patolojik Anatomi asistanı:*

Hazreti Yahyanın eli hakkındaki malûmat kısmen Başbakanlık Arşiv Umum Müdürlüğünden ve kısmen Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Bay Tahsin Öz'den alınmıştır. Tahnit hakkında Mısırda basılmış Arapça bir eserde çok geniş ve etraflı malûmat vardır. Bu eserden mutlaka edinmek arzusunda iseniz, gelecek sayımızda kıymetli bir yazısını mecmuamızda okuyacağınız Mısır Kıral Sarayı Arşiv Dairesi Türkçe kısmı şefi ve Mısır Tarih Kurumu üyesi Bay Mahmut Nef'iye mektup yazmak suretiyle öğrenebilirsiniz. Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Bay Tahsin Öz'den de Selçuk ve Mısır mumyacılığı hakkında malûmat almak mümkündür.

★ ★

KAPAK RESMİMİZ: Abdülmecit (Topkapı Sarayı Müzesindeki bir tablodan), ARKA KAPAK: Ondokuzuncu yüzyılda İstanbulun eğlence yerlerinden Bentler (Melling Albümünden).

TARİH Dünyası

ON BEŞ GÜNDE BİR ÇIKAR

★ Cilt 2 - Sayı 10 ★ 1 Eylûl 1950 ★

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: Niyazi Ahmet Banoğlu ★ İdarehane: İstanbul, Nuruosmaniye cad. No. 57, Şaka Matbaası 3 üncü kat, Telefon: 21649 ★ Abone şartları: Senelığı 12, altı aylığı 6 lira. Nüshası 50 kuruştur ★ Dizildiği ve basıldığı yer: SAKA Matbaası, İstanbul

Napolyon Bonapart, bir daha hiçbir zaman avdet edemiyeceği Fransız topraklarına veda ederken...

Napolyon'un Son Günleri

Hakkında en çok yazı yazılan hükümdarlardan biri ve belki de başlıcası Napolyon Bonapart'tır. Buna rağmen, onun hakkında yeni yeni birtakım vesikalar bulunmaktadır. Burada okuyacağınız yazı, Napolyon'un son mücadelelerini ve hayatının son günlerini anlatmaktadır.

Yazan: SELÂMİ İZZET SEDES

1815 senesi Haziranının 18 inci günü akşamı sular kararırken, Avrupanın bütün harp sahalarına zafer kanadları germiş olan Fransız kartalı Waterlo meydanında ölesiye yaralandı.

Akşam saat 8 de beyaz atına binen İmparator 1 inci Napoleon, Waterlo meydanından ayrılarak Paris yolunu tuttu; iki günlük yolculuktan sonra 20 Haziranda Parise ulaştı, akşam saat 6 ya doğru Elize sarayına girdi. Altı gündür at üstünde idi, yorgunluk ve uykusuzluktan bîtabdı.

— İki saat uyusam dinlenirim, dedi, bana bir corba getirsinler, bir de banyo hazırlasınlar!

Yanıbaşında duran Drouot mırıldandı:

— Herşey mahv oldu!

Bu sözü duyan İmparator, Generalinin yüzüne sert sert baktı ve tarihe mal olan cevabı verdi:

— Şerefden başka!

* *

Waterlo bozgununun müthiş haberi Parise yayılınca halk, müşkül anlarda temsilcilerinden daha üstün olduğunu isbat etti. Mebuslar şefe yüz çevirdiler, Mareşallerle Generaller onlardan geri kalmadılar, onlar da şefi yüzüstü bıraktılar, İmparatora yalnız Paris halkı sadık kaldı, şefine karşı yalnız ve yalnız halk merd davrandı.

Napoléon her iki meclise, hududların müdafaasını sağlamak üzere, geçici bir diktatörlük nizamı kurulmasını teklif etti. Uzun za-

man şefe boyun eğmiş olanlar bunun intikamını almak istediler:

— Napoléon bunu kabul etmedi sade izahat versin! dediler.

Napoléon bunu kabul etmedi ve meclisi feshedeceğini söyledi. Meclis, âcil bir kararla meclisi feshe matuf her hareket ve teşebbüsü vatana ihanet olarak vasıflandırdı. İmparatorla meclis arasındaki gerginliği izale maksadile Lucien Bonaparte araya girdi, mecliste konuşmak istedi, fakat sözleri gürültüye gitti. Meram anlatamıyacağını anlayan Lucien saraya döndü, kardeşine:

— İki şıktan biri dedi: Ya meclisin feshi, ya İmparatorluktan feragat. Başka bir çare yok.

Napoléon o anda yumruk altında boyun eğenlerin ilk fırsatta nasıl şahlandıklarına şahit oldu. Mevki, ünvan, nişan, servet sahibi ettiği sonradan görmüşler, ayağına kapanıp karşısında el pençe divan duranlar, elini eteğini öpenler onu yüzüstü bırakmışlardı.

Bu vaziyet üzerine meclisi feshe gitmedi, Elysée'den çıkıp Malmaison'a gitti. Orada biraz kafasını dinliyecekti. İki gün Malmaisonda kaldı, eski karısı Josephine'in hatırasını taziz etti, saatlerce Josephine'in öldüğü odada oturdu.

Amerikaya gitmeyi tasarlıyor, kendisine sadık kalmış görünenlere soruyordu:

— Benimle beraber Amerikaya gelir misiniz?

Kimi «hayır» dememek için susuyor, kimi bir mazeret buluyor, hiç biri:

— Geliriz!

Demiyordu... Nihayet ordusuna son bir beyanname, bir vedâname imzaladı: «Erler, sizin her attığınız adımı takip edeceğim. Aranızda bulunmıyacağım amma, ben bütün birliklerimi bilirim, her biri kendi cesareti sayesinde düşmana üstün gelecektir. Eğer bana biraz sevgi besliyorsanız, bunu, müşterek anamız Fransaya beslediğim büyük aşka medyunum. Biraz gayretle koalisyon dağılır. Napoléon sizi düşmana indireceğiniz darbeden tanıyacaktır.»

Düşman Paris kapılarına dayanmıştı, uzaktan uzağa top sesleri duyuluyordu. Napoléon tekrar hükûmete başvurdu, orduda bir general olarak çalıştırılmasını istedi. Reddettiler.

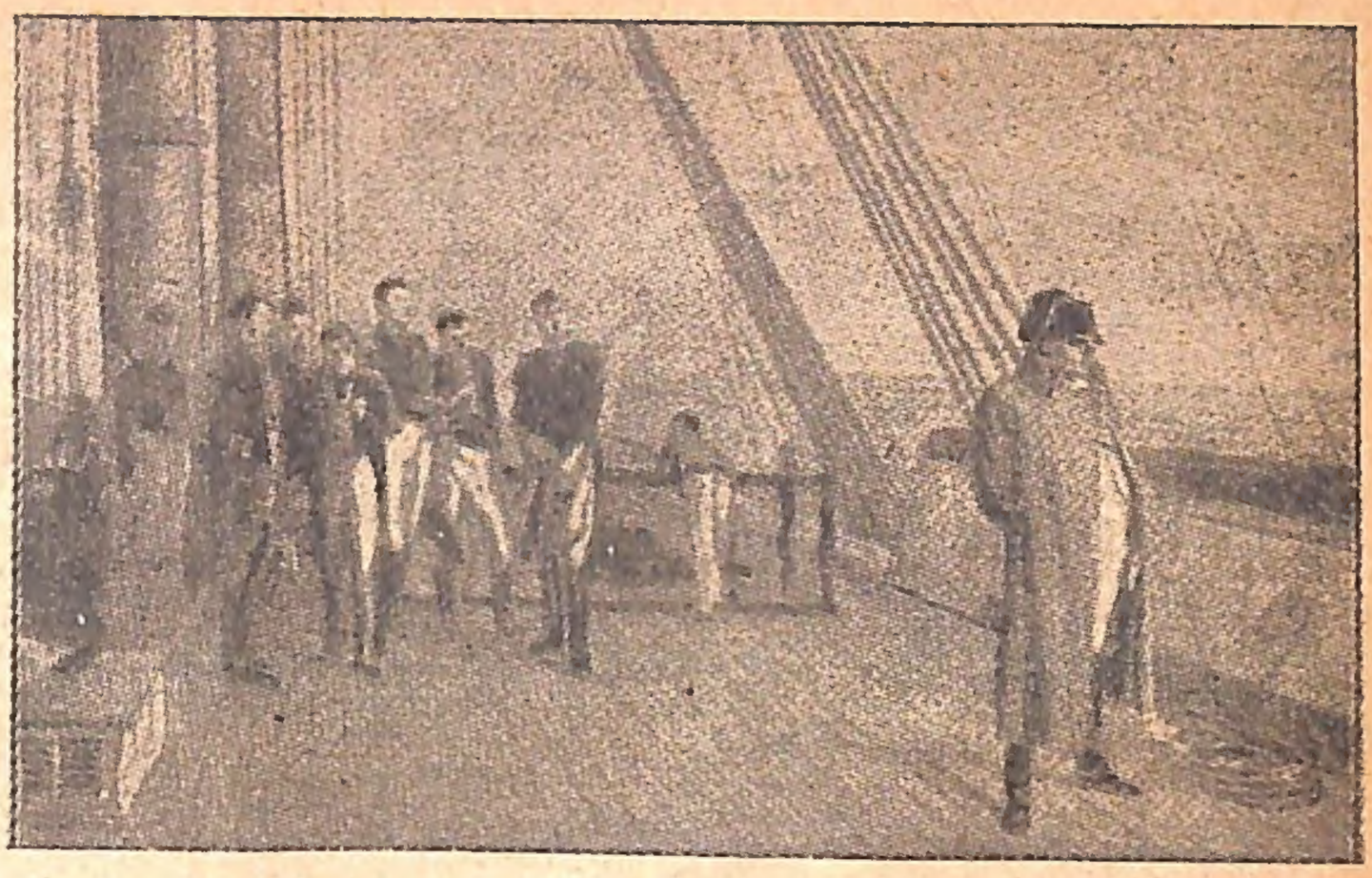

Napolyon, kendisini Sainte-Hélene'e götüren geminin güvertesinde...

Bunun üzerine Malmaison'dan ayrılan Napoléon Rochefort'a gitti. Oradan derhal, hiç vakit kaybetmeden Amerikaya hareket edebilirdi, Danimarka veya Amerika bandıralı bir gemiye binebilirdi; genç bahriyeliler de kendisini Avizolarına dâvet ediyorlar: «Geliniz, sizi istediğiniz yere götürelim» diyorlardı. Napoléon bunun hiç birini yapmadı, karar veremiyor, bekliyor, fakat ne beklediğini kendisi de bilmiyordu.

Nihayet Amerikaya gitmeğe karar verdi. Karar verdi amma, iş de işden geçmiş oldu: İngilterenin harp gemisi Bellerophon Amerika yolunu kesmişti.

Napoléon düşündü: Kendisine sadık birkaç askerî birlik toplayıp Paris üzerine yürümek ihtiyatsızlık güneye inip iç harbi tahrık etmek cürüm olurdu. Bu iki tasavvurdan da vazgeçtikten sonra «Haşmetlû İngiltere Kralına» uzun bir mektup yazdı: «Siyasî mesleği sona ermişti, Temistokles gibi İngiliz milletinin ocağına düşmüştü, düşmanlarının en merdi, en âlicenabı, en kudretlisi olarak tanıdığı haşmetlû kraldan, kendisini İngiliz kanunlarının himayesine almasını istiyor, İngiltereye iltica ediyordu.»

Bu mektup Bellerophon'un kumandanına verildi, kumandan Fransanın eski İmparatoruna, hükûmeti adına teminat verdi: İngiltere kendisini himaye edecekti.

Napoléon İngiliz gemisine bindi. Krallara şapka çıkarmıyan koca kartal, geminin kumandanı ile güvertede toplanmış olan müretebata şapka çıkardı:

— Prensinizin ve kanunlarınızın himayesine sığındım! dedi.

***

Bellerophon on gün sonra Plymouth limanında demirledi. Yılların yılı Avrupayı kana bulamış olan hunhar, gaddar İmparatora kin ve gayzlarını belirtmek, ona hakaret etmek için binlerce kişi kayıklara, yelkenlilere binmişler, geminin etrafını kuşatmışlardı. Yılların yılı kendilerini korkudan titreten, analarına, karılarına gözyaşı döktüren, ailelerini mateme sokan, karalar bağlatan Korsikalı güverteye çıkınca, birikmiş kinlerini hiç çekinmeden gösterecekler, onu yuhaya tutacaklar, yumruk sıkarak yüzüne tüküreceklerdi.

Kartalın mahbus bulunduğu kamaranın kapısı açıldı ve o harika insan son bir zafer daha kazandı. Napoléon geminin güvertesinde görününce etrafı derin, sonsuz, hürmetkâr bir sessizlik kapladı ve ona yuha çekmeğe, onun yüzüne tükürmeğe hazırlananlar gayriihtiyarî şapkalarını çıkararak başlarını önlerine eğip saygı duruşu yaptılar.

Halk, bir kere daha, kendisini idare edenlerden üstün olduğunu isbat ediyordu.

***

İngiltere hükûmeti Napoléon'un dehalet mektubuna cevap verdi: «General Bonaparte'a yeniden harp etmek imkânları, Avrupa sulhunu ihlâl fırsatları vermek, memlekete ve müttefiklere karşı olan vazife ve vecibelerle kabili telif değildi. Lüzum görüldüğü müddet Generalin şahsî hürriyeti de tahdid edilecekti.» Sürüleceği yer tayin edilmişti: Saint - Hélene adası. Maiyetine üç subay, bir doktor, on iki hizmetkâr alabilirdi.

Bu cevap üzerine bir müddet susan Napoléon, bir müddet sonra isyan etti ve bir protesto mektubu yazdı:

«Allahın ve insanların huzurunda... (Felâket en inansızları imana getirir)... Bana karşı reva görülen şiddetli muameleyi, en mukaddes haklarıma tecavüzü protesto ederim. Ben Bellerophon'a kendi arzumla bindim. İngilterenin esiri değilim, misafiriyim...»

Bu uzun ve ağır bir ithamname idi. İngiltere hükûmeti aldırış etmedi, Napoléon'un para ve eşyalarına el koyduktan sonra onu Bellerophon'dan alıp Northumberland gemisine koydu, Sainte - Hélene adasına gönderdi.

***

Sainte - Hélene denen ada, bilinmiyen bir tarihte, belki de tarihten önceki çağlarda, bir volkan indifaının denizin dibinden denizin üstüne fırlattığı bir lav külçesidir. Avrupanın binlerce, Afrikanın bin fersah ötesindedir. İngiltere, bu lav parçasının şurasında burasında ot yetiştirebilmek için Afrikadan toprak getirtti ve bu adayı kendisine üs yaptı.

Fransa İmparatoru 1 inci Napoléon bu adanın rütubetten dökülen, fare yuvası, alçak tavanlı bir barakasına yerleşti. Geceleri karyolasının altında fareler cirid oynar, kitablarını kemirir, sabahleyin kalkıp şapkasını aldığı zaman, içinden fareler fırlardı. Bir müddet sonra Longwood adı verilen çorak yaylâdaki küçük bir eve nakletti ve hiç bir zaman adanın valisini kabul etmedi.

Sainte - Hélene Valisi Hudson Lowe kırmızı yüzlü, kırmızı saçlı, kızıl çilli, kızıl deri-li, iki yüzlü bir adamdı. Napoléon:

— İğrenç mahlûk diyordu, bu adamı bir fincan kahve ile bir odada yalnız bırakırsanız, odaya girdikten sonra kahveyi sakın içmeyiniz!

Napoléon'un hayatı Longwood'da pek hazin geçiyordu. Bahçeden dışarıya yalnız çıkması yasaktı, kendisini İngiliz muhafızlar takip eder, her hareketinden vali, ışık işaretlerile haberdar edilirdi. Kaçacak olursa mavi ışık yanacaktı. Altı sene bu ışık hiç yanmadı. Napoléon'a göre intihar ne kadar küçüklükse, firar o kadar şerefsizlikti. Kaderine rıza göstermiş, sessiz sadasız oturuyordu.

Maiyeti onun sessizliğine hayret ediyorlardı. Bir gün bunu ima edecek oldular ve şu cevabı aldılar:

— Ben ya hükmederim veya susarım !

Napoléon çok geçmeden hastalandı. Midesinde, babası Charles Bonaparte'ı genç yaşında mezara götürmüş olan aynı sancıları duymağa başlamıştı. Sancılar sıklaşıp hastalık vahîmleştiği sıralarda. İmparator serin kanlılıkla:

— Kandilin yağı tükendi! diyordu.

1 Ocak 1821 de yılbaşı tebriklerini kabul etmedi. Bu dünya ile alâkasını kesmek üzere olan bir insanın yeni yılını tebrike ne lüzum vardı?

Üç ay, hergün biraz daha eridi. 17 Nisanda Doktor Arnott kalbin bozulmağa yüz tuttuğunu söyledi. 19 Nisanda Napoléon doktor Antommarehie'ye şunları vasiyet etti:

«Öldükten sonra kalbimi çıkarıp Marie - Louise'e götürünüz. Sonra Romaya gidiniz,

anneme büyük Napoléon'un yoksulluk içinde can verdiğini anlatınız.»

27 Nisanda resmî vasiyetnamesini imzalayıp zarfa koydu. Eşyalarını, nişanlarını sandığa yerleştirdi:

— Çok yoruldum, hiç halim yok, fakat bu işi tamamlamak lâzım diyordu.

Gece saat dokuzda Montholon kontunu, General Bertrand'ı, Rahib Vignali ve sadık bendesi Marchand'ı çağırdı. Generalden, sandığa yerleştirdiği eşyaların bir zaptını yazmasını istedi ve zaptı dört Fransıza imzalattı.

***

Napoléon Bonapart 5 Mayıs 1821 de saat beşi kırk beş geçe öldü. Cenazesi 9 Mayısda kaldırıldı.

Hava çok güzeldi. Hemen hemen bütün ada halkı cenaze törenini seyre çıktılar. Saat yarımda tabut altı atlı bir arabaya kondu. Adadaki askerî birlikler cenaze törenine iştirak ettiler. Cenaze gömüldü. İngiliz erleri havaya bir kaç el ateş ettiler. Napoléon'un mezarı bir kaynağın yanı başında, iki söğüdün arasındaydı. Mezar taşında hiç bir şey yazılı değildi.

Times gazetesi 5 Temmuzda Napoléon'un öldüğünü yazdı.

***

12 Mayıs 1840 da Fransa İçişleri Bakanı mecliste, Napoléon'un kemiklerinin Fransaya nakledileceğini haber verdi.

Napoléon'un kemikleri Fransaya 15 Ekimde, sabahın saat yedisinde getirildi. Bu törene sıfırın altında 12 derece soğukta bütün Fransız askerî kuvvetlerile sivil teşkilât ve yüz binlerce halk iştirak etti ve kemikler Fransız toprağına tevdi edildi.

***

Napoléon'un Sainte - Helene'de yazdığı veya dikte ettiği hatıralarından şu bir kaç satırı naklediyorum:

«Dünya kralları yaralı ve ölü dolu bir harp sahası görseler, böyle bir manzara yaratmak sevdasından vazgeçerler.

«Avrupa sulhunu bulandırmak isteyen bir iç harp istiyor demektir.

«Bir Avrupa sistemi, bir Avrupa kanunu, bir Avrupa divanı kurmak istiyordum; bu suretle Avrupa tek millet haline gelecekti.»

Bugün Avrupa konseyinde Birleşik Avrupa anlayışını selâmlarken, yukarıdaki fikirleri 129 yıl önce ileri sürmüş olan büyük insanın ruhunu taziz etmek gerek değil midir?

Selâmi İzzet SEDES

TARİHÎ FIKRALAR

KISKANILAN ŞÖHRET

Aristid, bütün Yunan milletinin kendisine tapındığı ve itimat gösterdiği bir şahsiyettir. O vakite kadar hiç kimse, Aristidin mazhar olduğu seviyeye nail olamamıştı. Bu meşhur filozof bir gün garip bir vaziyet karşısında kaldı. Harikulâde cesareti ile tanınmış Temistoklis'in Atina cumhuriyeti hakkında çok mühim fikirleri vardı. Fakat meclise söyliyemiyordu:

— Vukuundan evvel ifşa etmek tehlikeli olur. Onun için mecliste söyliyemiyeceğim... demişti.

Atinalılar da şu çareyi bulmuşlardı:

— Bizim Aristid'e itimadımız vardır.. Fikirleri ona söyle... Ne derse biz yapmağa razıyız.

İşte Aristid şimdi Temistoklisin söyliyeceği sözleri, tek başına ya kabul ya reddedecekti.

Dinledi ve reddetti.

Sebebini meclise anlattı:

— Temistoklis, dedi, müttefik donanmayı yakmayı teklif ediyor. O vakit Atinanın deniz kuvvetleri sağlam ve kuvvetli kalacakmış. Fakat bu meşru olmıyan bir teklîftir. Kabul etmiyorum.

Tabii meclis de bu gayri meşru teklifi reddetti. O devirde cari olan bir kanunu Temistoklis hakkında tatbik etti. On bin kişinin reyi ile fikri kabul edilmiyen filozof hudut harci edilecekti.

Reyler, balmumu sürülmüş sadefler üzerine yazılıyordu. Bütün halk «Nef'y» tarafını iltizam ediyordu. Bir gün yazma bilmiyen Atina köylülerinden biri, balmumu sürülmüş sadefle kendisini tanımadığı Aristid'e geldi:

— Ben okuma yazma bilmiyorum... Şu sadefe Temistoklisin Nefyi hakkındaki reyimi yazınız, diye rica etti.

Aristidi sordu:

— Peki... Yalnız bir sual soracağım. Bu Temistoklisin ne fenalığını gördün. Gayet adil bir adam olduğu dillerde dolaşıyor. Hükûmet kendisinden bir fenalık mı görmüş, yoksa sana bir haksızlık mı yaptı?

Köylü şu cevabı verdi:

— Hayır... Ne bana, ne de halka bir zararını bilmiyorum. Fakat şöhretini işitmekten usandım. Onun için reyimi veriyorum.»

Tarihî Tâbirler Ansiklopedisi

Abaza Kesimi:

Erzurumda Vali iken Genç Osman vak'ası üzerine isyan edip uzun mücadelelerden sonra Hüsrev Paşa tarafından tenkil ve Dördüncü Murad tarafından affedilerek nedîm ittihaz olunan Abaza Mehmed Paşanın hususî giyiniş tarzı, Abaza kesimi kaftan, Abaza kesimi libas ilh... Bu giyiniş tarzı dördüncü Murad tarafından da beğenilerek taklid olunmuştur. Abaza Mehmed Paşa sonunda yine Dördüncü Muradın emrile Topkapı Sarayındaki Çinili köşkde idam olunmuştur.

Altı Bölük:

Osmanlı askeri teşkilâtının esasını teşkil eden kapılı kulu askerinden süvari olanlara verilen isim... Bunlar Sipahî, Silâhdar, Sağ Ulûfeciler, Sol Ulûfeciler, Sağ Garipler, Sol Garipler diye anılırlardı.

Bârânî:

Yeniçerilere Erbainden Erbaine verilen yağmurluk. Buna Zemistanî de denilirdi.

Cezair Tüfengi:

Namlûsu gayet uzun bir nevi ağızdan dolma tüfek. Namlusunun uzunluğu sebebi ile nişanı doğru ve menzili uzundu. Dipçik kısmı yarım ay şeklindedir.

Dil:

Düşmandan alınan esirler.

Gelibolu Ağası:

Geliboludaki Acemi Ocağının en büyük zabiti.

Farisan:

Hudut kalelerinde muhafaza hizmetinde kullanılan atlı hisar erleri. Çoğu ulûfeli ve bazısı da timarlı idiler.

İbret Taşı:

Topkapı Sarayının ikinci kapısının, yâni orta kapısının dışarıya bakan tarafında bulunan ve kesilen başların teşhir olundukları taş.. Buna Seng-i ibret de denilirdi.

Libas değiştirme:

Devşirmelerin Müslüman olup Acemilere mahsus kızıl abayı giymeleri.

Mevâcib:

Yevmiye, yâni ulûfe alan Yeniçeri ve Sipahî bütün kapı kulu askerinin üç ayda bir aldıkları ücret. O zaman kullanılan Arabî üç ay seksen sekiz gün olduğu halde üç günü hazineye alınarak efrada seksen beş günlük yevmiye verilirdi.

Mücavir:

Başka memleket ahalisinden olup Mekke veya Medinede yerleşmiş bulunan kimseler.

Otçu Başı:

Okmeydanındaki baruthanede çalışan on bir nefer ve iki şakirdin başı. Bunlar Yeniçeri Ocağına mensup ayrı bir bölük itibar olunurlar ve Otçu Başıya Yeniçeri Yaya Başısı gibi yeşil kaput ve maiyetinde olanlara Yeniçeriler gibi çuha verilir, ulûfelerini Cebeci Ocağı ile beraber alırlardı.

Potur Oğulları:

Müslüman halktan yalnız Bosnalılardan devşirme alınmasına müsaade olunurdu. Bunlara Potur Oğulları denirdi.

Sadreyn Efendiler:

Rumeli ve Anadolu Kazaskerlerinin ikisine birden verilen isim.

Serâser:

İnce sırmadan mamul gayet makbul bir kumaş. Bundan yapılan hil'atleri ancak vezirler veya pek itibarlı kimseler giyebilirlerdi.

Terekki:

Gerek ulûfeli ve gerek timarlı bütün askerin harpte gösterdikleri yararlığa mükâfat olarak yevmiyelerine veya timar mikdarına yapılan zam. Terekki, cülûs münasebetile de verilirdi.

Vazife:

Ulema veya şeyhlere ve umumiyetle dine ve ibadete ait hizmetlerde bulunanlara hazineden veya Evkafdan verilen maaş. Cihet kelimesi de bu mânaya gelir.

Vikne:

Topçuların körüklü demir eritme ocağı.

Yayabaşı:

Yeniçeri Ocağı cemaat ortalarının zabiti.

Yerli Kulu:

Asıl ocaktan olmayıp taşrada yerli halktan muhafaza vesair hizmetler için yazılan Yeniçeri.

Sultan Mecit Eyüpsultanı ziyarete giderken...

Sultan Mecit ve Saray Kadınlarının Entrikaları

Tarih Dünyası, bu sayısiyle okuyucularına, bir devrin iç yüzünü bütün çıplaklığiyle ve harikulâde vakalarla vermektedir. Şimdiye kadar neşredilmemiş olan Cevdet Paşanın İstanbul Şehir Kütüphanesinde bulunan yazma «Tezakir-i Cevdet» lerinden alınan bu yazılar, Sultan Mecit ve Abdülâziz devirlerini ve o devirlerin devlet adamlarını şimdiye kadar gizli kalmış taraflariyle tanıtmaktadır. Bugün okuyacağınız yazı, Sultan Mecidin son zamanlarında hükûmetin ne hallere düştüğünü ve Sultan Mecidin vehimlerini, sefahetlerini, beşinci kadınla olan şayanı dikkat maceralarını anlatmaktadır. Yazıyı aynen Cevden Paşadan nakletmekteyiz.

«Abdülmecit pek hasta idi. Kara Todori Kostantini'den başka doktora da muayene olmazdı. Fakat son günlerde onun da nasihatlerine kulak asmaz ve ilâç almaz, perhiz etmezdi. Mahaza hastalığını belli etmemek isteyip gayet mustarip olduğu halde cuma selâmlıklarına devam eylerdi. Çünkü tahta cülûsundan beş altı sene kadar salâh-i hal üzere olup sonra yakınları onu işrete ve eğlenceye alıştırdılar. Beş altı sene kadar bu hali gizli tuttu. Hattâ, devlet sayesinde hoş geçindiğine kanaat etmeyip sefahet ve israf yoluna giden ve lüzumundan ziyade evlerini süsleyen vü-

kelâ ve memurlarını nazikâne azarlardı. Sonraları zevk ve safaya daldı. Sanki kendi eliyle mezarını kazdı. Ve artık iş düşünmeğe vakti olmayıp bu cihetle mühim devlet işlerine ehemmiyet verilmez oldu. Sevdiği kadınlardan usanıp onları müstâfi maaşlariyle çirağ ederek saraydan çıkarır ve yerlerine diğer cariyeler tedarik ederdi. Nihayet Serefraz namında bir kadına tutuldu. Başka kadınlara yaklaşamaz oldu. Serefraza kimse bir şey diyemez, istediği yerlerde gezer, tozardı. Diğerleri de onu kıskanır, ona nisbet seyir yerlerinde ve Beyoğlunda ırz ve namusı muhil olacak veçhile dolaşırlardı. Kerimeleri sultanlar da bu yolda anları taklit ederlerdi. Onların bu misillû hal ve hareketleri namus-i saltanatı ihlâl eder olduğundan hünkâr müteessir olsa dahi bunların önünü alamazdı. Çünkü valideleri Bezmiâlem Sultan Hazretleri dahi bu yolda lisana gelmişti. Lâkin saraylıların zabt-u rabtına muktedir idi. Anın vefatından sonra bu karıları artık zaptolunamaz oldu ve etmedikleri rezalet kalmadı.

Bir de vükelâ ve memurin bir vakitten beri hane ve sahilhane inşaatında, bağ ve bahçe tanziminde ve alafranga sofralar tertibinde hayli israf ve sefahet yoluna girmişler ise de haremlerince o kadar israf ve sefahet esbabı yok idi. Sonraları Mısır hanımları İstanbula dökülüp geldiklerinde sefahet ve israf kapılarını açtılar. Onlara bakarak vükelâ ve memurinin haremleri, alelhusus Fuat ve Âli Paşa daireleri dahi israfata düştüler. Şehir hanımlarının bu etvar-ı sefihaneleri saray-ı hümayuna sirayet etti. Saraylı kadınların sefahetleri ise cümlesini bastırdı. İptida hazine-i hassayı, sonra maliye hazinesini hal-i iflâsa götürdü. Zat-ı Şahane bu sefahetlerin önünü alamayıp her nasıl olursa olsun vükelâ para bulsun da idare etsin vadisinde bulunurdu. Vükelâsı dahi iptidaları saray-ı hümayunun bu sefahet yollarını teshil ve belki de terviç ederek müdahenekârlık vadisinde yekdiğerleriyle müsabaka ederlerdi. Lâkin sonraları hazinelerde para kalmadı. Hey'et-i devlet bir aciz içine düştü. Padişah çok sıkıldı, hasta oldu.

Kadınlar, birbirlerini kıskanarak kendisine bir suikast yaparlar vehim ve vesvesesine kapıldı. Gerek vicdanen ve gerekse bedenen kendisine zaaf geldi. Hattâ bir gün kamasının sapı düşmüştü. Saray-ı hümayuna hizmet eden Duz oğlu Deli Boğosa bağırdı:

Sultan Mecidin gençliğine ait bir resim

— Bunu çabuk yaptır... Zira benim beşinci kadına emniyetim yoktur. O bir kâfire şeydir. Anın için bu kamayı taşıyorum, dedi. Deli Boğos:

— Efendim, diye karşılık verdi, o, dağdan gelmiş, efendimizin akça ile aldığınız bir cariyedir. Niçin size hain olsun, hem kimin ne haddine size suikast etsin?.. Siz padişahsınız, hiç böyle bir şey hatıra gelir mi?

Hünkâr:

— Sen kadının taraftarısın... gibi sözler söylemiş, Deli yine iman-ı galiza ile iknaına sa'yederek kamayı alıp ve hemen o gün tutkal ile tutturup takdim eylemiştir.

Hünkâr, Deli Boğos ile böyle konuştuktan sonra vehim ve şüphe ile beşinci kadının yanına gitti:

— Sen bir kâfiresin... Deli Boğos bile bugün geldi, bir kama var idi, alıp sivrıltti. Beşinci kadına emniyet olmaz, ihtiyat et, deyu bana nasihat etti... dedi.

Kadın efendi Deli Boğos hakkında kin bağlayıp hattâ Maslak seyrine gidip orada Boğos Efendiyi görünce: *(Devam edecek)*

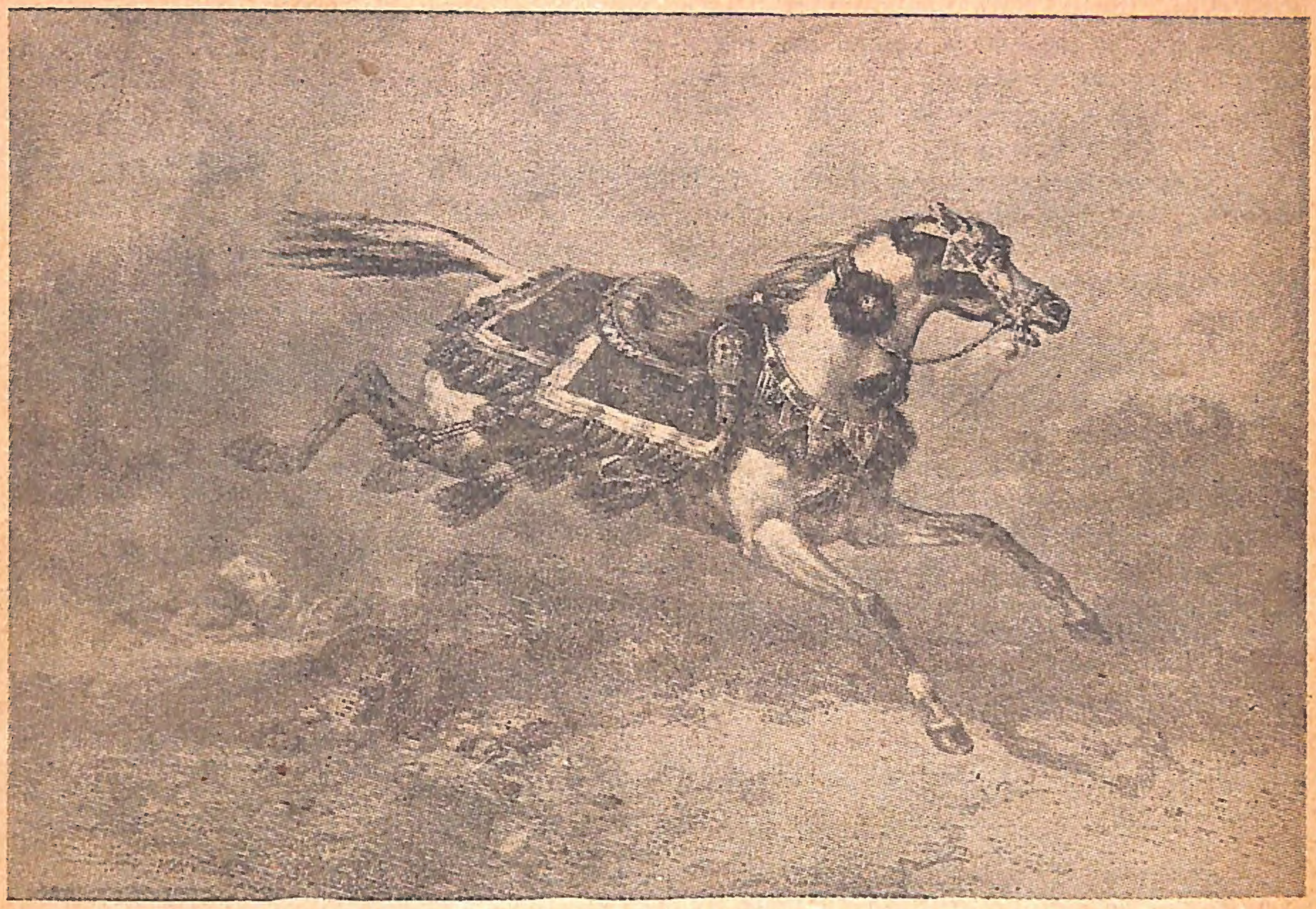

Şahane ve uçarcasına bir dörtnal... (Oriental Albümden)

Türk Tarih ve Edebiyatında AT

Türk tarih ve edebiyatında atın yeri çok büyük ve mühimdir. Bu yazıda bu mevzu, bütün teferruatiyle belirtilmektedir.

Yazan: REŞAT EKREM KOÇU

At, asırlar boyunca, Türk cengâverlerinin «bayrak, tuğ, ok ve yay ve kılıç ile beraber en mukaddes tanıdığı şeydi. On altıncı asır sonlarının kıymetli bir şairi olup fevkalâde cesaret ve kahramanlığı ile meşhur Kırım Hanı Gazi Giray, bir gazelinde bu duyguyu pek ulvî bir dille ifade etmiştir:

Râyete meylederiż kamet-i dilcû yerine
Tuga bel bağlamışız kâkül-i hoşbû yerıne

Heves-i tîr ü keman çıkmadı dilden asla
Nâvek-i gamze-i dildûz ile ebrû yerine

Süreriz tîgımızın zevk u safasın her dem
Sîm tenlerle olan lezzet-i pehlû yerine

Severiz esb-i hünermend-i sabâ-reftârı
Bir perî-şekl sanem, bir gözü ahû yerine

Olmuşuz cân ile billâh gazâya teşne
Kanını düşmen-i dinin içeriz sû yerine

Türk ordularının Avrupa seferlerinde, Kırım Hanlarının 40,000 atlı ile öncülük yaptıkları, haftalarca süren akınlarda baş döndüren bir süratle at sürdükleri düşünülür ise, yukarıdaki gazelin mânası daha derinleşir.

Tımar edilen Türk atları... (Brindizi Albümünden)

— Yek at, yek mızrak...

deriz. Bu sözler, şairlerimiz tarafından manzumelerde de kullanılmıştır, meselâ:

Ziya Paşa:

Sinnim ki çel ü çehârı geçti
Atı alan Üsküdarı geçti...

Galib Dede:

Af eyliyelim ki belki bilmez
Bir sürçen atın bâşı kesilmez...

Nâbi:

Aceb mi katre ârâm itmese ebr-i bahâr üzre
Binenler tîz nüzul eyler semend-i müstear üzre...

Sabri Şakir:

At bâşı beraber irak ü bâde sürülsün
Dönsün koşu meydânına meydân-ı harâbât...

Dördüncü Sultan Murad:

Düşmeni mat itmeğe ferzâneyim ben dir idin
Hasma karşu şimdi at oynatmağa yer yok mudur?

Ruhî:

Mesned-i izzeti vermek feleğin mansabına
Attan inüp meselâ îşeğe binmeğ gibidir...

demişlerdir.

On altıncı asırda fransız elçisi M. de Rinçon'un maiyetinde İstanbula gelen bir fransız papazı, Antib'li Jérom Morand, efendisi ile beraber Pîri Mehmed Paşanın sarayını gezmek fırsatını bulmuştu; bu zât, bu zengin vezirin muhteşem ikametgâhını ballandıra ballandıra anlatır, bu arada ahırlarından ve atlarından da hayranlıkla bahseder; dönüşte, elçinin altına harikulâde bir at çekildiğini söyler.

Dördüncü Mehmed zamanında Fransanın Türkiye sefiri Marki de Nointel de, pâdişahın Edirnedeki bir alayında sipahileri ve zaimleri, yâni Türk atlılarını şu satırlarla tasvir eder:

«Bu atlılar, demir zırhları, yanakları üzerine sarkan örme siperleri, kalkanları, el siperleri, iri yayları ile eski zaman askerlerini andırıyorlardı. Her atlının maiyetinde gayet zarif giyinmiş iç oğlanları vardı. Bütün ordu da, muhtelif silâhlar, takımlar, kıyafetler, bin türlü şekil ve renk vardı. Al bayraklar, mavi, kırmızı, penbe, turuncu, cebkenler, miğferlerin üstünde beyaz ve yeşil sarıklar, zırhların üzerine gelişi güzel atılmış câmedanlar, eğerlere takılmış muhtelif silâhlar. Parıl parıl üzengiler, parıl parıl oklar, ipek püsküller, atların boyunlarına sarılmış kıymetli kumaşlar, feerik bir manzara teşkil ediyordu».

İstanbulda yapılan büyük esnaf alaylarında, muhtelif esnafın şeyhleri, nakibleri, yiğitbaşıları ve kethüdaları, esnaf loncalarının sair ileri gelenleri, gayet güzel ve kıymetli takımlarla donatılmış seceresi belli güzide atların üstünde geçerlerdi.

Osmanlı pâdişahlarının has ahırlarında ise,

mübalâğasız dünyanın en güzel atları bulunurdu. Saray teşkilâtı arasında Has Ahır'ın en büyük zabiti «Birinci Emir Âhur» idi. Yüzlerce kıymetli ata nezaret eden bu zâtın eline, murassâ eğerler, murassâ ve sorguçlu başlıklar, altın ve gümüş üzengiler, gemler, en adîsi bile büyük bir kıymet taşıyan at takımlarından, saray arabalarının koşum takımlarından mürekkeb ve «İstablı Âmire Hazinesi» denilen bir hazine teslim edilmişti. Birinci Emir Âhur Ağanın emrinde geniş bir teşkilât kurulmuştu, maiyetini belli başlı şu zâtlar teşkil etmekteydi: İkinci Emir Âhur, has ahır kâtibi, tavla kâtibi, arpa kâtibi, saman kâtibi, ot kâtibi, tebdil hasekileri, hasahır hazinedarı, arabacı başı, sarac başı, saraclar kâtibi, nalband başı, raht kâtibi. Bütün bu adamların maiyetinde de sayislerden yanaşmalardan, uşaklardan mürekkeb büyük bir kalabalık yaşamakta idi.

Hassa atları, ilk baharda, Kâğıthane arkasındaki kırlara yaylaya çıkarılırdı. Bu münasebetle, Birinci Emir Âhur Ağa, Kâğıthane civarında «Emirâhur Kasrı ve Bağçesi» denilen mirî kasırda pâdişaha mükellef bir ziyafet verirdi, ve o yıl yetiştirilmiş bir veya birkaç güzel atı, mücevherli takımlarla donanmış olarak pâdişaha takdim ederdi, hizmeti karşılığında sırtına kıymetli bir kürk giydirilerek, bazan da ayrıca bir kıymetli hançer verilerek taltif edilir, pâdişah da, kendisine çekilen atları ya muhafaza edip tekrar Emir Âhur Ağaya gönderir, veya, o gün bu ziyafetde bulunmaları mutad olan devlet erkânından birine hediye ederdi. Yine o gün, ekseriya zengin bir atlı cirid oyunu tertib edilir, Enderunu hümayundan, vüzerâ ve erkânı devletin kapuları kulları halkından namlı cündiler ve ciridciler atlara binüb er meydanına çıkarlardı.

Murad Hüdavendigâr, Yıldırım Bayazıd, İkinci Murad, Fatih Sultan Mehmed, Yavuz Sultan Selim, Kanunî Sultan Süleyman gibi haftalarca, aylarca at sırtından inmemiş cengâver padişahların namlı atlara sahib oldukları muhakkaktır, fakat maalesef bu tarihî hayvanların isimlerini bilemiyoruz. On yedinci asır hükümdarlarından Genç Osmanın «Sisli Kır» isminde bir sevgili atı olduğunu, bu pâdişahın bu sevgili atı öldüğü zaman, ona yaptırdığı mezara konulmuş kabir taşı kitabesinden öğreniyoruz; Üsküdarda, Selimiyede eski Üsküdar Sarayının avlusuna aid bir yerde bulunan bu at mezarı, halk tarafından bir «at evliyası» olarak kabul edilmişti, sancılanmış atlar getirilir, bu mezarın etrafında dolaştırılırdı, müzeye kaldırılmış olan bu kabir taşının kitâbesi şudur:

Zıll-ı Hak Hazreti Osman Hanın
Sisli Kır nâm atı övülmüştür
Emr-i Yezdan ile mevt irişicek
Bu mekân içre o gömülmüştür.

Şair Nef'î'nin «Rahşiye» adınudaki bir kasidesinden de, yine çılgın bir at meraklısı ve namlı bir binici olan Dördüncü Muradın atlarının isimlerini öğreniyorum: Bâdı Sâbâ, Evren, Saçlı Doru, Mercan, Celâli, Guzî, Edhem, Hüma, Kapu - ağası Dorusu, Aslan Dorusu, Çebeli Doru, Kayışoğlu Dorusu, Ağa Alacası, Şam Alacası, Aşkari Behram, Dağlar Delisi, Surahii Serefrâz, Dilnevaz...

Bu atlardan bir ikisinin medhiyesini okuyalım:

Nâmı Dağlar Delisi, kendisi âhû-yi harem
Perçemi sünbül-i Çin, cephesi dibâ-yi hatâ
Cilve ettikçe ne dem olsa perişan perçem
Pür olur nükhet-i müşkiyle giribân-ı havâ
Nice Saçlı Doru bir bâlküşâ anka kim
Bir kanat ile uçar uçtuğu dem bî-pervâ
İki Edhem, hod iki şûh Arap dilberidir
..... Istabl-ı şehinşâh-i cihan-ârâdır
Ki ne atlar bulunur biribirinden zîbâ

Türkün at ile yakınlığı o kadar kuvvetli olmuştur ki bazı yabancı milletler, Türkü at ile beraber hatırlamışlardır, meselâ, yurdları Ruslar, Avusturyalılar ve Prusyalılar tarafından taksim edilib de mutlak bir esarete düşen Polonyalılar: «Türk atlarının Vistül ırmağından su içeceği gün» kurtulacaklarını, hürriyetlerine kavuşacaklarını söylerlerdi; Giridliler arasında ise bir söz vardı: «Adaya Türkün evvelâ atı sonra kendisi ayak basacaktır» derlerdi. Bu sözlerin ikisi de hakikat oldu: On yedinci asırda Malta korsanları bir Türk gemisi vurdular, içinde bulunan kızlar ağası Sünbül Ağasının kıymetli atlarını Giriddeki Venedik şövalyelerine hediye ettiler, bu korsanlık vakası Girid cengini doğurdu ve ada Türkler tarafından fethedildi; birinci cihan harbinde Türk atları Vistül boylarına kadar gitti, bu harbin sonunda da Polonya istiklâline kavuştu.

Divan edebiyatının kalender şairlerinden pek çoğu, eski İstanbulun pitoresk dekoru içinde, at üzerinde bir nev civan tahayyül veya tasvir etmekten kendisini alamamıştır, bu yolda çok güzel gazeller, şarkılar, kıt'alar ibda edilmiştir. (Muallim Naci'den).

Pek dizgin etme halk ediyor inkisâr, dur!
Kâküllerin aman oluyor pür gubâr, dur!
Aşıkdaş öyle hiç idilir mi firar, dur!
Âramsız gönül biraz itsün karar, dur!
Üftâde bir piyâdeyim, ey şehsüvar, dur!

Her Türk ata binmesini mükemmel bilir, her Türk evinde bir kaç at ve bir at ahırı bulunurdu. Sekiz dokuz yaşına basan erkek çocuğa, babasının ilk büyük iltifatı, ona bir midilli almak olurdu.

Türklerin eski millî içkisi, kısrak südünden yapılan «kımız» dır. Ecdadımız «insan evinde doğar, at üstünde ölür» derlerdi. Millî oyunlarımızın içinde de en çok sevileni ve en tehlikelisi «atlı cirit» idi.

Yer yüzünde hiç bir dil, at üzerine darbimesellerde Türk dili kadar zengin değildir:

— Ata binersen Allahı, attan inersen atı unutma.

— Ata dost gibi bakıb düşman gibi binmelidir.

— At binicisini bilir.

— At ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır.

— At ile avret yiğitin bahtına.

— At yiğitin yoldaşı.

— Ata arpa, yiğite pilâv

— At binenin, kılıç kuşananın

— At beslenirken, kız istenirken

— At yürümekle yol alır, kibar vermekle ün alır.

— At sahibine göre eşer

— Atdan düşene timar, eşekden düşene mezar

Günlük sohbet dilimizde de ne güzel sözlerimiz vardır; meselâ, haddini bilmezler hakkında:

— Ata nal çakıldığını görmüş de kurbağa ayaklarını uzatmış...

Aksiliklerden doğan imkânsızlıklar hakkında:

— At bulunur meydan bulunmaz, meydan bulunur at bulunmaz...

İki kuvvetli hasım arasına girip de ezilenler için:

— At teper, katır teper, ara yerde eşek ölür...

Gafleti yüzünden zarara uğradıktan sonra tedbir alanlara:

— At çalındıktan sonra ahırın kapısını kapar ...

Yüksek mevkiden düşüp daha aşağı vazife kabul edenlere:

— Atdan indi, eşeğe bindi...

Lâyık olmadığı mevkilerde duramayanlar hakkında:

— Eğreti ata binen tez iner...

İlk ve tek kusur için af dileme yolunda:

— Bir sürçen atın başı kesilmez...

Badihevâ ne gelirse eyvallah deyüb kabul

Şehirde bir atlı... (Brindizi Albümünden)

edilmesi gerektiğine:

— Bahşiş altın dişine bakılmaz ...

Hazlarımız, zevklerimiz uğrunda, fâni hayatımızda fazla çekingenlik değmediği hakkında, rindâne tevekkül ile:

— Atın ölümü arpadan olsun...

Değer ve kıymet müsavatı için:

— At başı beraber...

Kaçırılmış fırsatlardan, başkalarına kaptırılan işlerden bahsederken:

— Atı alan Üsküdarı geçti...

Söz gelimine göre, bir âmiri över veya çekiştirir iken:

— Atı zabt eden gemdir...

Memurun âmirine göre, uşağın efendisine göre iş yaptığı hakkında yukarıdaki darbı mesellerden:

— At sahibine göre eşer...

Hayatda fırsatı kaçırmayanlar, işini bilenler hakkında, yukarıdaki darbı mesellerden:

— At binenin, kılıç kuşananın...

Bekârlığı, hayatta tek başına olmanın hürriyetini överken:

(Devamı 423 üncü sahifede)

Yaşayışları şimdiye kadar gizli kalmış bir Aşiret

ZAZALAR

Yazı ve resimlerin her hakkı mahfuzdur.

Yazan:
NAZMİ SEVGEN

Anadolunun mühim bir bölgesini işgal eden Zazalar hakkında maalesef bizde şimdiye kadar ciddî bir tetkik yapılmamıştır. Nazmi Sevgen, uzun yıllar bu mevzuu tetkik etmiş, İngilterede basılmak üzere bulunan bir de eser vücuda getirmiştir. Türkiyede bu yazı, Zazalar hakkında ilk ciddî tetkik yazısıdır.

Zazalardaki şu orijinal saç kesme tarzına bakınız,
Bu simada Zaza karakterini okumak kabildir

I

Zazalığın mihrakı — Zazaların tasnifi — Zaza dili hakkında tetkikat yapan müsteşrikler — Sosyoloji bakımından Zaza

Memleketi sevmek için, onu bütün kıymetlerile yakından tanımak ve iyi bilmek lâzımdır. Tetkikine başlıyacağımız «Zaza» ları pek çoğumuz ya hiç bilmeyiz veyahut onları tamamile yanlış olarak Kürdlerle karıştırırız. Halbuki «Zaza» ların Kürdlükle hiç bir alâkaları yoktur. Onlar daha fazla Türkmen olabilirler.

Eskiler, «Fırat» ın Cennetten kaynadığına inanırlardı. Hakikaten Fıratın kaynadığı yerleri, hele «Bingöl» leri görenler bu efsane illerine cennet demekte biran bile tereddüt etmezler.

Bunun içindir ki, «Zaza» lığın mihrakını teşkil eden «Bingöl» ler yakın şark âleminin gizliliklerine ermek merakına kapılan garp âlimleri için bir paratöner olmuştur. Orta Asyadan Anadoluya göçen her Türk aşiretine, Bingöl bir durak olmuş, orada tortular bırakılmış, ondan sonra büyük kısımlar Anadolunun içerilerine göç etmiştir.

Bingöl, keskin kayaları, yalçın yamaçları, yıldırım suları, gölgesiz bodur ağaçları, çok yüksek, çok dalgalı, aşılmaz dağ kümelerile, Türklerin ilk barındıkları, sonra dünyanın dört tarafına akın edip dağıldıkları yüce Asya yaylâlarının bir küçük örneğidir.

Kaynağını «4000» lerdeki «Bingöl» lerden alan Fırat ve Muradı, «Keban Madeni» ne kadar şımarık bir çocuk gibi sekdiren hep bu baş döndürücü yükseklikliktir. İşte «Zaza» nın da âşık olduğu bu değil midir?.. Yükseklik ve diklik..

Zaza'lar, en sık olarak Fırat ve Murad nehirleri arasındadır. Fırat, Zaza'lık âleminin

şimal sınırını çizer. Fakat Murad böyle değildir. O, en geniş mânasile Zaza'larla meskûn mıntakanın ortasından geçer. Zaza'lığın mihrakı olduğunu söylediğimiz «Bingöl» lerden cenuba doğru indikçe Zaza kesafeti azalmağa, toprak alçaldıkça Zaza'lık da sıfıra müntehi olmağa başlar. Bu kesafet, Fırat kenarındaki meşhur «Samsat» da nihayet sıfıra müncer olur. Toprağın tabiatına göre bölündüğü zaman, Zaza'lar üç kısma ayrılırlar:

1 — Munzur dağlarile Murad suyu arasında yaşayan Dersim Zaza'ları,

2 — Murad suyu boyunca yükselen dağların kuytuluklarında yaşayan Zazalar ki, bunlar Genç, Çabakçur, Palu, Lice Zaza'larıdır.

3 — Biraz daha münhat ovalarda yarı göçebe hayat süren Zaza'lar. Bunlara daha fazla Dimili (Dümbili) derler. Bunlar da Diyarbekir civarile, Karacadağ ve Dirik arasındaki dağlık mıntakada yaşarlar.

Bu üç büyük yığından başka Hıms, Mutki, Petürge, Çemişkezek mıntakalarında küçük Zaza guruplarına tesadüf edilirse de bunların başlı başına bir vasıfları yoktur. Siverek Zazalığı ayrı bir âlemdir. Zara ve Koçgiri Zazalığı Dersimle beraber mütalâa edilir.

İçtimaî bakımdan da Zaza'lar üçe ayrılırlar:

1 — Göçer Zaza'lar,

2 — Yarı göçer Zaza'lar,

3 — Yerli (oturan) Zaza'lar.

Bu üç çeşid Zaza'lık için muayyen bir hudud çizmeğe imkân yoktur. Çünkü Zaza'larla meskûn olan mıntakanın hemen her yerinde göçer, yarı göçer, oturan Zaza'ya rastlanır.

Zaza'ları bir de mezheblerine (tarikatlarına) göre:

1 — Şâfiî Zaza'lar,

2 — Kızılbaş — Alevî Zaza'lar,

3 — Ne oldukları bilinmiyen Zaza'lar.

diye üçe ayırmak lâzımdır.

Şâfiî Zaza'lar; şimalde Murad suyu, cenupda Dicle nehri boyunca uzanır, bir yanları Karacadağ üzerinden çöle, Samsak'a kadar iner.

Kızılbaş — Alevî Zaza'lar Bingöl dağlarından başlar, Fıratın sağ kıyısını takip ederek Malatya ovasına kadar iner, oradan kısmen Sivas içerilerine doğru uzar.

Ne oldukları bilinmiyen Zaza'lar da Mutki, Sason dağlarının kayalıklarına sığınmışlardır.

Bizim hiç bir suretle tanımadığımız Zazalarla ilim âlemi çoktanberi meşgul olmuştur.

Zaza kadını Türkmen kadını gibi üç peşli entari giyer. O, bütün folklor kıymetleri bakımından Türkmendir

Ne yazık ki, bu çalışmalar, Zaza'ların asılları, tarihleri, folklor kıymetleri üzerinde olmamış, bu meşguliyet münhasıran Zaza dili araştırmalarına inhisar etmiş gibidir. Biz bu sahifelerde, ilim âlemine Zaza'ların bu meçhul taraflarını tanıtmağa çalışacağız.

Zaza — Dümbili'lerden ilk bahseden Evliya Çelebidir. Bu zat, seyahatnamesinin 4. cildinin 310. sahifesinde ilim âlemine Zaza — Dümbili» ler hakkında ilk malûmatı vermek bahtiyarlığına ermiştir. Ondan sonra XVIII. asrın ikinci yarısında Carston Nichubur, «Reise besehrei bungcin nach Arabien» isimli eserinin II. cildinin 417. sahifesinde Zaza'lardan bir nebze bahsetmiştir.

Cl. J. Rıch 1820 de Türkiyeye yaptığı seyahatte, Zaza'larla meskûn yerlerden geçmiş ve gördüklerini 1856 da Londrada neşrettiği «Nerratif of a residenc in Kurdistan» adlı kitabında yazmıştır.

Zaza dilile esaslı surette ilk meşgul olan Peter Lerc'dir. Kırım harbinde Ruslara esir

Zazaları, bu beş kıyafette görürsünüz. Bu kıymetli bir kompozisyondur. Pantalon paçalarından birinin sıvanması, şecaat nişanesidir

düşen ve Smolensk civarında Ruslar'daki Türk üsera garnizonunda bulunan Zaza'lar arasında Petersburg Akademisinin emrile tetkikler yapmış ve Palu'nun Kazan köyünden Zaza Hasan'dan topladığı malûmat üzerine Almanca ve Rusca olarak 1857 de iki cildlik bir eser neşretmiştir.

1862 de Wilhelm Strecfer, (Mundart der Duzik in Dersim) adındaki kitabında Zazalardan ve Zaza dilinden bahseylemiştir.

Friedrich Muller, 1864 de Viyanada bastırdığı (Zaza diyalekt der Kurdens prach) ismindeki kitabında, Zaza'lar hakkında bilgi vermiştir. Fakat bu kitabı, yukarıda bahsettiğimiz Peter Lerch'in topladıkları üzerinde bir etüddür.

1899 da Wilhelm Gargır, Zaza'canın Kürd lehcelerinden biri olduğunu ifade etmek gibi bir hataya düşmüştür. Bu sebeple onunla hiç meşgul olmamış sayılabilir.

XIX. asrın sonunda, Ermeni Antranik Dersim'in dağlık kısmında iki defa seyahat etmiş ve «Dersim» adlı bir kitab yazmıştır. Antranik dilci değildir. Kitab, 1900 de Tiflisde Ermenice olarak basılmıştır.

Albert V. Le Cag, 1902 de Suriyede Çermik'li Ömer oğlu Ali adında bir Zaza'dan bazı hikâye ve efsaneler toplamış, neşretmiştir.

Albert With, Çarikli ve Duzhikiler hakkında materyel toplayarak J. Mark Vart'a vermiştir.

İngiliz yüzbaşısı L. Molyneux, 1911 de Dersimde seyahat ederek intıbalarını 1914 de neşretmiştir. Bu zat da Zaza dilinin bir Kırmanç lehçesi olmayıp tamamile ayrı bir dil olduğuna işaret etmiştir.

Şeref Hân, Zaza'ları beşinci bir Kürd kolu olarak zikretmektedir. Şerefnameyi bu bakımdan Fernenand Juski incelemiş ve tetkikat neticelerini neşreylemiştir.

Wilhelm Tomas Chehr, (Algencine Encyclopedie, II. Section H-N, 4. Teil, 1887. 338. S.) de Zaza'lara ait bir makale neşretmiştir.

Pr. Dr. Eduard Sachau, 1902 de Zaza'ca hakkında tetkikat yapmış, materyel toplamış, fakat Zaza gramerinin hususiyetine nüfuz edememiştir.

Oskar Man 1901 - 1903 ve 1906 - 1907 yıllarında Türkiye ve İranda gezerek Zaza dili-

ne ait malzeme toplamıştır. Oskar Man'ın eserini ikmale muvaffak olamadan ölüşü, bu kıymetli mesaiyi yarıda bırakmış ve Berlin İlim Akademisi tarafından eserin ikmaline Karl Hadánk memur edilmiştir. Bugün elimizde bulunan ve 1932 de neşredilmiş olan (Mundarten Der Zaza, Hauptsachlich Aus, Siweret Und kor) yâni «Zaza dilinin Genç ve Siverek lehceleri» isimli kıymetli etüd bu mesainin neticesidir.

Sosyoloji bakımından Zaza. — Zazaları ferd ve cemaat bakımından ayrı ayrı tetkik etmek icabeder...

Bugünkü Zaza'lar tamamile dağ adamıdırlar. Kısır ve çetin dağ başlarında dağınık bir halde yaşarlar. Zaza, göçebe ve derbeder olmayı sever. İptidaîliğin bütün karakteristik hallerini nefsinde toplar. Zaza, herhangi bir hayat tarzına derhal intibak eder,, Kırmançlar gibi inadcı değildir. Zaza'lar şehre yerleşince oranın icaplarına derhal uyarlar. Meselâ; Diyarbekire gelen Zaza'lar gayet mâhir fırıncı, usta kadayıfçı oluverirler. Hele bahçivanlıkta büyük meharet gösterirler. Sebatsızdırlar. Tuttukları işden çabuk bıkarlar.

Zaza kadını, medenî bir evin işlerinc beş, altı ay içerisinde alışır, onları bir ev hanımı gibi yapmakta ehliyet gösterir. Fakat o da kararsızdır. Zaza'daki bu kararsızlığı başka sebeplerden ziyade, dağ hayatının benliğinde bıraktığı «başı boşluk» hissinin tesirinde aramak lâzımdır. Zaza'yı, tabiat dağ adamı olarak yaratmıştır.

Zaza; zeki, uysal, müstaid, cemaatine karşı samimî ve sokulgandır.

Zaza, çok yalan söyler. Bu hali, zekâ taşkınlığına atfetmek yanlış olmaz. Yalanın neticelerinden hicab duymaz. Ustalıklı hırsızlıklarının safahatından bir şecaat menkıbesi gibi bahseder.

Zaza, hem korkak, hem de mütecavizdir. Bunun için hep zararlı olmuştur.

Bu karakterdeki Zaza, Dersim, Çabakçur gibi tabiatın çetin yerlerine de dayanınca başlı başına bir tehlike olur ve tarih boyunca da böyle olmuştur.

Zaza, yüksek bir zekâ sahibi olduğu halde bazan bir çocuk gibi aldatılabilir. Bu, onun karakterinin en zayıf ve anormal tarafıdır.

Zaza, tütün ve içkiye çok düşkündür.

Zaza kadını, erkekten kaçmaz. Genç kadının süslenmesi, şen olması cemaate karşı vazifesidir. Muhakkak olan bir cihet varsa o da Zaza kadınının güzel olması, süslenmeğe, daha güzel görünmeğe karşı olan meylidir. Ve-

Zaza kadını güzel, sevimli ve cana yakındır

sikalarımız arasındaki fotoğrafiler bu maruzatımızı teyid eder mahiyettedir. Bir Zaza kızı evleninceye kadar cemaatin çocuğudur. Herkes onunla alâkalanır. Umumiyetle Zazaların gençliğe, güzelliğe, süse karşı derin bir incizabları vardır. Erkek çocukların yaramazlıklarını, taşkınlıklarını da hoş görürler.

Zaza, vücud bakımından mütenasip yapılıdır. Erkekleri de çok kıllıdır. Yaşadıkları arazi karakteri onları sıhhatli, cesur ve atılgan yapmıştır. İstihsalleri mahdud ve az olduğundan aldıkları gıda da zayıfdır. Günlerce sıcak yemek görmiyenler vardır. Çoğunun bütün varlığı, birkaç keçi, bir inek ve merkepten ibarettir.

Bugün tarihe karışmış olan bir tâbirden bahsedeceğim. Cumhuriyetin ışığı ve feyzi altında tamamile tarihe mal olan bu kelime «Kol» dur. Bu, Zaza tâbiridir. Evvelce birkaç Zaza'nın hırsızlık için birleşip akına gitmesine «Kola gitmek» denirdi. Vaktile kola giden Zaza'nın ya elinde tüfeği veya belinde tarhası (orak biçiminde kesici bir âlet. Daha fazla ağaç dallarını kesmeğe yarar) vardi. 8 : 10 ki-

(Devamı 439 uncu sahifede)

Meşrutiyet Devrinde Kayıplarımız

Yazan:
Ahmet Bedevi KURAN

Geçen sayımızda Abdülhamit devrini umumî olarak tahlil eden Ahmet Bedevi, bu yazısında da Meşrutiyet devrini şahsî görüşü olarak belirtmektedir. Meşrutiyet devrimiz için şüphesiz daha birçok tetkik ve tenkidler yapılacaktır. Tarih Dünyası, bu yazılarla buna hizmet etmiş olmaktadır.

14 nisan günü Hürriyet-i Ebediye tepesinde yapılan cülûs şenlikleri ve Otağ-ı Hümayun...

1908 senesi 23 Temmuzunda ilân edilen ikinci meşrutiyet, memlekette büyük sevinç dalgaları yaratmış ve bu mazhariyet günlerce süren gösteri ve törenlerle kutlanmıştı.

Bir taraftan istibdad ricali ve Yıldız erkânı mevkilerinden uzaklaştırılırken, diğer taraftan menfasından dönenler veya hür muhitlere sığınmış olanlar, büyük nümayişlerle karşılanıyor ve takdirkâr hitabelerle haklarında minnettarlık hisleri izhar ediliyordu.

Doğrusunu söylemek lâzım gelirse, Avrupalılar da Meşrutiyet ilânına karşı lâkayıd kalmamışlar, bu hususta ellerinden gelen kolaylıkları lehimize kullanmaktan kaçınmamışlardır.

Ezcümle Sultan Abdülhamid devrinde Makedonyada kurulan ve hükümranlık haklarımız için bir müdahale konusu olan beynelmilel «Adlî Mürakabe» Komisyonu dağılmıştı.

Bundan başka İngiltere Hariciye Nazırı Sir Edvar Grey İstanbul Sefirine verdiği talimatta Jön Türklere müşkülât çıkarılmamasını tavsiye etmiş hattâ Rus Çarlığı 7/8/1908 tarihinde büyük devletlere sunduğu bir muhtıra ile vaktile ileri sürdüğü Türkiyede ıslahat isteğinden vazgeçtiğini bildirmişti. Hulâsa Meşrutiyetin ilânı, dahil ve hariçte ümidin üstünde muhabbet ve senpati uyandırmıştı.

Fakat idare mekanizmasına hâkim olan (İttihad ve Terakki) rüesasının gizli direktifler vermeği itiyad edinmesi, az zaman zarfında, bu neş'e kaynağı olan havayı bulandırmış ve büyük değişikliklere sebep olmuştu. Bunun tahlil ve tavzihi uzun süreceğinden burada bu değişikliklere âmil olan ahvalden kısaca bahsetmeyi muvafık buluyorum. Ve maruz kaldığımız felâketin derecesini tayin için bu kadarı da kâfidir, kanaatindeyim.

Meşrutiyeti müteakip Avrupadan dönen bazı inkılâpçılar, dimağlarında Adriyatik denizinden Çin hududlarına kadar büyük bir Türk İmparatorluğu hulyasını taşıyor ve bunun kurulmasını mümkün görüyordu.

Selânik ve Manastır inkılâpçıları ise Os-

Meşrutiyet, imparatorluğun her bölgesinde coşkun tezahüratla kutlanmıştı. Bu resim, o zaman Trablusgarpta Arap kayıkçılarının bir gösterisini tesbit etmektedir

manlı İmparatorluğunun kuzey hududlarını Tuna boyu addetmeyi tabiî buluyor ve bunun bir an evvel kuvveden fiile çıkarılması çaresini araştırıyorlardı. Nitekim bu vâdide telkinata başlanmış ve propagandaya önem verilmişti.

Bu karmakarışık düşüncelerle bocalanırken, Bulgaristan Komiseri Mösyö Keşof'un ecnebi sefir ve mümessiller şerefine verilen resmî bir ziyafete —Bulgaristan ana vatan topraklarından addedildiği için— dâvet edilmemesi üzerine infiale kapılan ve esasen fırsat gözetliyen Prens Ferdinand, kraliyetini ilân edivermişti.

Ziyafet yüzünden bir mesele çıkarmak ve o günlerin zaruretlerini göz önünde tutmamak devrin politikacıları için, hiç şüphe yoktur ki, büyük bir hata idi. Bu takdir edilememiş ve bencilik hissi, aklı selime galebe çalmıştı.

Bu vak'adan ibret almak ve yeni bir hataya düşmemek basit bir ihtiyatkârlık iken muvakkaten Avusturya İmparatorluğu işgali altında bulunan Bosna - Hersek'ten Osmanlı Meclisine meb'us intihabına kalkışılmış, bu kıt'anın hukukan elden çıkmasına vesile verilmiştir.

Bunlar kâfi gelmiyormuş gibi 93 harbinde beynelmilel bir hale konan Girid meselesi kurcalanmış, Yunanistan hükûmetile aramızı açmış, hattâ bu yüzden kendi tebaamız bulunan Ruslara boykot ilân edilmesi gibi gülünç sahneler yaratılmıştır. Bu uygunsuz haller birkaç tecrübesiz zevatın memleket idaresini şahsî istek ve hulyalarına göre tedvir etmesi ve o günkü durumu kat'iyyen kale almaması yönünden vukua geliyordu.

Daha garibi şu ki Meb'usan Meclisinin açık olmasına, izah ve istizah imkânları mevcut bulunmasına rağmen Kâmil Paşa hükûmeti bir irade ile iskat ve sadaret mührü, mutlakiyet devirlerinde olduğu gibi, sadrazamdan istirdad edilivermişti.

Görülüyordu ki memleket mukadderatına komitecilik zihniyeti hâkim olmuş ve bu hal devam ettikçe idare tarzında yenilik yaratmağa ne imkân vardı ve ne de sinsi sinsi müda-

haleler icad eden inkılâp elemanlarında bu gayritabiîlikten vazgeçecek idrâk..

İşte bu marazî ahvale binaen meşrutiyetin ilk parlak devresini takip eden günlerde idare mekanizması birdenbire bozulmuş ve Sultan Abdülhamid devrinin idameye muvaffak olduğu toprak ve camia rabıtalarının yavaş yavaş çözülmesine yol açılmıştır.

Bu halin doğmasına sebep olan inkılâpçılar ise maruz kalınan bu kayıpların tazmini çaresini arıyor ve muvaffakiyeti daha enerjik hareket etmekte buluyorlardı.

Bununla beraber görülen bu nazariyenin bir çıkmazdan ibaret olduğunu söylemek cesaretini gösterenler vatan haini addedilmeğe başlanmış ve bu ruhî duygu ile hükûmet erkânının iktidarı ellerinde tutmak amacı artık lüzumlu bir akide haline gelmişti. Bu münasebetle yeni bir idare sistemi yaratılmış ve memlekette Meşrutiyet ünvanlı bir zümre hâkimiyeti kurulmuştur. Bu düşünceye uygun olarak da teşekkül eden fırkalara müşkülât gösterilmiş ve memleketin hakikî menfaatini müdafaa için ileri atılanlar, türlü türlü vesilelerle, vatan haini olarak vasıflandırılmışlardır.

Nihayet dahilî idarede devam eden bu tezebzüblerden 31 Mart hâdisesi patlak vermiştir. Keşmekeşlerin temadisi yeniden haricî müdahaleleri davet etmiş ve bu meyanda, (Adl ü İhsan Kabinesi) adı verilen Hakkı Paşa zamanında, İtalyanların Trablus-Garba taarruzları başgöstermiştir.

Esasen ötedenberi İtalyanların Trablus - Garbı benimsedikleri ve bu hususta bazı ilgili devletlerle anlaşmalar yaptıkları bilinmekte ve bundan dolayı Sultan Abdülhamid devrinde bu kıt'anın müdafaa ve muhafazası için bir çok tedbirler alındığı ve mahallî teşkilâtla askerî kuvvetin takviyesine çalışıldığı herkesce malûm bulunmakta idi.

Meşrutiyet devri ricali bunun aksine olarak, yeni tedbirler almak şöyle dursun, mevcut takyidatı yok etmiş ve bu mıntakayı müdafaadan mahrum ve müstevlilerin tamamı tahrik edici bir hale sokmuştur.

Sultan Abdülhamid devrinde Trablus-garb hakkında ne kadar hassas davranıldığını Yıldız Sarayı ile Roma, Paris, Londra ve Berlin Sefaretlerimiz arasında teati edilen telgraflar anlatmaktadır.

Mecmua sahifeleri daha ziyadesine müsaid olmadığından bunlardan ancak bir nümuneyi aynen bu satırlara ilâve edebiliyorum:

Mâbeyn-i Hümayun Başkitabetinden Roma Sefareti Seniyesine

«Bir menbaı hususîden Hâkipay-i Hazret-i Padişahiye varid olan malûmatta ahvali hazıranın İtalya devletinin Trablus-garb için kararlaşmış olan proğramının tatbikine müsaid olup olmadığı hakkında müsaraaten tahkikat icra eylemesi devleti müşarünileyha Hariciye Nazırı Mösyö (Titoni) tarafından Trablus-garbda mukim Ceneral Konsolosuna talimat verilmiştir. Sıhhat ve mevsukiyeti kat'iyyen emin olan bu malûmat İtalya devletinin kat'iyyen silâh istimal etmeksizin Trablus-garb'da hukuku siyasiye istihsal eylemek

Şultan Reşat tahta geçtiği gün Taksimin görünüşü... (Ortada atlı tramvaylar)

ve vilâyeti müşarünileyhayı ilk fırsatta kendi müstemlekâtı sırasına idhal edecek surette teşebbüsatta bulunmak emelinde olup bu emelden vazgeçmek istemediğine delâlet eyliyor. Binaenaleyh hususu mebhusun Hariciye Nazırı Mösyö (Titoni) ye beyanile bu babda icabeden izahatın talebine devletler arasında caygir olan münasebatın iktizasından olduğu üzere teminatı müveddetkârane talebine memursunuz.»

Bu telgrafa Roma Sefirimizin: (Mösyö Titoni ile vukubulan mükâfatta Derne'ye harp sefaini irsali İtalya devletinin arzu ile yapacağı şeylerden olmadığını...) beyan suretinde verdiği cevaptan o vakitler hükümranlık hukukumuza kolay kolay tecavüz edilemediği anlaşılmaktadır.

Fakat Sultan Abdülhamid devrinde hal bu merkezde iken meşrutiyetten sonra bu vaziyet muhafaza edilememiştir. Çünkü Roma Sefirimiz Kâzım Beyin 7/Şubat/1911 ve 4/Haziran/1911 tarihlerinde İtalyanların Trablusgarba taarruza hazırlanmakta olduklarını merciine bildirmesi, Viyana Sefirimizin ayni surette hükûmetimizi ikaz etmesi, hattâ Alman menbalarının buna dair gizli ihbarlarda bulunması hiçe sayılmış ve koruyucu teşebbüse girişilmemiştir.

Bilâkis Sultan Abdülhamid saltanatında Trablus-garb'ın müdahalesine hasredilen Kuloğlu askerî teşkilâtı yersiz bir emirle lâğv, mevcut 40 - 50 bin Martin ve Şnaydr tüfeği mavzere tahvil edilmek üzere İstanbula celbedilmiştir. Ayni zamanda Trablus vilâyeti Vali ve kumandansız bırakılmış ve bu suretle de İtalyanların 29/Eylûl/1911 tarihinde bu mülkümüze tecavüzleri hızlandırılmıştır. Neticede bu koca ülke on iki ada ile birlikte elimizden çıkmış oldu. Trablus-garb meb'uslarının lâkaydî gösterenler hakkında meclis kürsüsünden yaptıkları tecziye talebi en ufak bir akis bile vücuda getiremedi.

İtalyan taarruzunun husule getirdiği sarsıntı yalnız Trablus-garba inhisar etmemişti. Bu harp fırsatından bilistifade Balkan ittifakı kurulmuş ve Balkanlılar 17/Kasım/1912 tarihinde hududlarımıza tecavüz etmişler ve bu münasebetle ecdadımızın asîl kanlarile yuğrulan Rumeli toprakları da düşmanlarımızın istilâsına maruz kalmıştı. Artık Trablus-garb felâketine daha büyük kederler katmak, telâfisi gayrimümkün yeni kayıplara katlanmak zarureti hasıl olmuştu.

Hiç şüphe yoktur ki bütün bu kayıplar,

Hürriyet âbidesinin görünüşü...

Meşrutiyet rejiminin kötülüğünden değil fırkacılık gayretinin ön plânda yer almasından ve mevkii iktidar ihtirasından ileri geliyordu. Yâni iktidar partisi bütün himmetini parti mücadelelerine hasrettiğinden memleket müdafaası ihmale uğramıştı.

Bu vakıalar İmparatorluğun yıkılmasını hazırlamış ve memleketin istikbalini tehlikeye koymuştur. Nitekim 2/Ağustos/1914 tarihinde Almanlarla alelâcele ittifak akdedilmiş ve Ekim ayında Müttefiklere karşı harbe girilmiştir. Harp sonunda memleketin yukarıda bahsi geçen istilâlardan masun kalmış diğer kısımları da bu defaki düşmanlarımız tarafından işgal edilmiş ve nihayet İmparatorluk çökmüştür.

Eğer Sultan Abdülhamid saltanatı ile Meşrutiyet devri arasında bir mukayese yapmak mevzuu bahis olsa istibdad idaresinin 33 sene idame ve muhafazasına muvaffak olduğu bir ülkeyi Meşrutiyet ricalinin beş altı senede parçaladığı ve koca Osmanlı İmparatorluğunu çok kısa bir zamanda tarihe mal ettiği görülür. Bu tecelli ne kadar ağır ve acıdır..

Ahmet Bedevi KÜRAN

Üstad-ı Âzam *Başpapas* *Gran Gordon* *Papas kıyafeti*

TARİHTEN SİLİNMİŞ BİR TARİKAT
MALTA ŞÖVALYELERİ

Malta şövalyeleri bizim tarihleri de alâkalandıran bir mevzudur. Birçok harblerde uzun yıllar Türk ordulariyle mücadele etmişlerdir. Bugün tarihe karışmış olan bu tarikatin hâtırasını hâlâ yaşıyanlar vardır. Burada gördüğünüz resimler, geçen ay yapılan bir merasime aittir. Yazı, Malta şövalyelerinin tarihçesini tesbit etmektedir.

Fransadaki Malta Şövalyelerinin ahfadı, her sene, 1013 de Kudüsde, ilk bayramlarını tes'id ettikleri gün olan Saint Jean yortusu gününde, «Sainte Elisabeth du Temple» kilisesinde; tarikat usulüne göre; bir dinî merasim yaparlar ve haçlı seferlerinden kalma tarikat bayramlarını kutlarlar. Bu merasimde, herkes, eski usulde giyinir, kılıçlar ve nişanlar takılır. Bu merasimde, Malta Şövalyelerinin ahfadı diye, Fransa Hariciye Nazırı Bidault, sabık Başvekil Schauman gibi bugünün büyük adamları da hazır bulunuyor.

⁂

Bu tarikat, 1013 senesinde, «Saint - Jean de Jérusalem» ismile, Gerard de Tenque tarafından tesis edilmişti. Bu tarikat, 13 cü asırda, Akkâ'nın bir mahallesinde, 1310-dan 1523 e kadar Rodos'da ve nihayet 1530 dan 1798 e kadar da Maltada hüküm sürdü. Ve bu adadaki hükümranlığı «Amieny muahedesi» ile tanıldı.

Ada, 1798 senesinde ellerinden alınınca, tarikat mensupları, ilk evvel Rusyaya, sonra «Catane» iltica ettiler. Napolyon, birinci konsüllüğü zamanında, Şövalyelerin imtiyazını tanıyarak Catane'e, General Vial'i fevkalâde mümessil olarak göndermişti

Malta Şövalyelerinin umumî merkezi, bugün, hükümdar pâyesinde olan üstadı âzamı «Altesse éminentissime» Prince Chigi - Albani'nin bulunduğu Roma'dadır. Birçok memleketlerde de şubeleri var.

⁂

Vaktile dinî ve askerî mahiyette olan tarikat, bugün, askerliğini yalnız merasimde giyilen üniforma ile temsil ediyor. Bu üniforma da: Kızıl renkli çuhadan ve kadifeden elbise, sırma apolet ve altın düğme, kapela ve kılıçtan ibarettir. Tarikat, bu askerî üniformasına rağmen, dinî mahiyettedir ve Papaya tâbidir. Bu tarikatin «profès» namında papasları var ve siyah elbise giyerler. Bu papaslar, toplu halde yaşarlar ve İtalyada; Avusturyada ve Alman-

(Devamı 437 nci sahifede)

Ondokuzuncu asırda bir İstanbul kahvehanesinin fıskıyeli geniş salonu

Türkiyede Kahvenin 400 üncü Yıldönümü

Kahvenin Türkiyeye girişi, meraklı bir tarih safhasıdır ve Türkiyede ilk kahvehane açılışının 400 üncü yılı gelmiştir. Muharrir bu yazısında, İstanbul kahvecilerinin bu yıldönümünü kutlamalarını teklif etmektedir.

Yazan: Prof. Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

Bugün yemeklerden sonra ve yorulunca içilmesi hemen hemen mutad hale gelen kahve asırlardan beri misafirlere ikrâm için de kullanılmaktadır. Kahvehaneler müstesna, gezinti yerlerinde kahve içmek çok defa mutâd değildir. Fakat bunun da meraklıları ve tiryâkileri vardır. Sonra bunu iyi pişirmenin yollarını bilerek meşhur olanların elinde de içmeğe itiyadı olmadığı halde heves edenler de az değildir. Yani bir ziyaret vesilesiyle ve herhangi bir suretle yorgunluğunu gidermek için günde birkaç kahve içenimiz de oldukça çoktur.

Nitekim eski ve yeni tıbbî kitaplarımız, ezcümle yenilerinden rahmetli hocamız Dr. Âkil Muhtar Özden «Fenni Tedavi» kitabında (1) kahve maddesi ve kahve içinde müessir madde olan «Caféine» in farmakodinamisine ait mühim malûmat vermektedir. İçindeki müessir maddenin ismine «Caféine» dendiği gibi «Téhin» de derler. Çayda da aynı müessir madde vardır. 1819 da Runge tarafından bulunmuş bir şibih kalevidir. Kahvede %1-2 nisbetindedir.

O halde ilâç olarak kullandığımız bu maddenin tavsifini bir tarafa bırakalım, kahvenin içinde kafein hazım cihazımızda

---

(1) — Dr. Âkil Muhtar. Fenni Tedavi, tesiratı edviye dersleri, 2 nci baskı, 1929. Bakınız Kahve maddesi ve Caféine tesirleri bahsine.

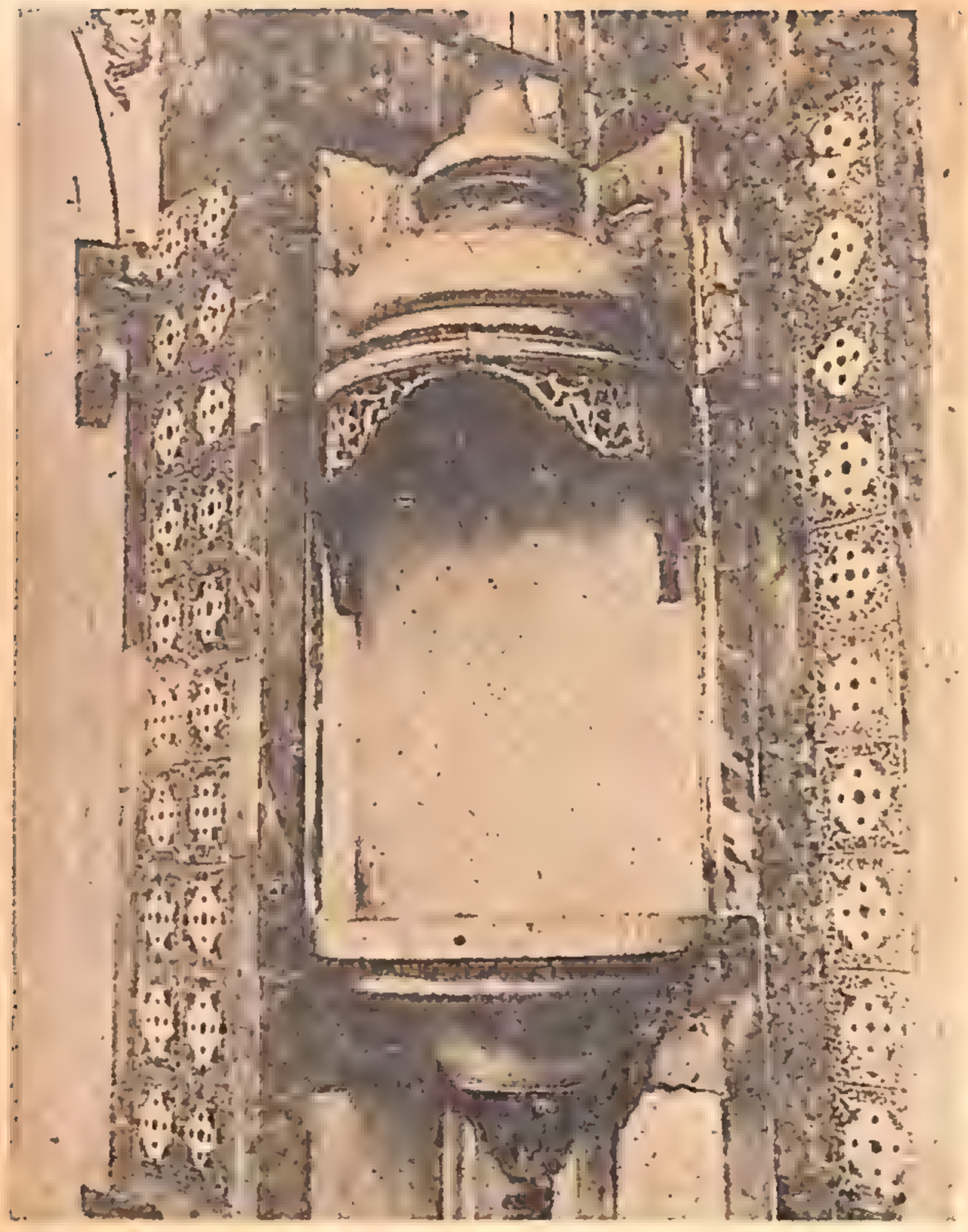

Eski vezir konaklarından birinin süslü kahve ocağı

sür'atle imtisas eder ve böbreklerle vücudden çabuk çıkar. Kalp ve damarlara tesiri mühimdir. Teneffüsü tenbih eder. Asabî cümle ve merkezlerine de ayni tesiri yapar.

Bu cihetledir ki kahve dimağî faaliyetimize de müessirdir. Kahve ve çay ayni şey olduğundan içenlerin uykusu kaçar, yorgun dimağ yeniden faaliyete başlar. Yorgunluk gider. Zira adalelerimize de münebbih gibi tesiri olduğundan kahve içenlerimiz yorgunluğunun gittiğini ve yeniden çalışma tâkatini kazandıklarını söylerler ki fennen bilinen bu tesirlerinden dolayı doğrudur.

İşte bizde bu cihetle ve haklı olarak tutulan kahvenin tarihi yazılırsa mükemmel ve zengin bir esere sahip oluruz. Tarihçilerimizden bunu bekleriz. Nitekim İnhisarlar Umum Müdürlüğünün geçen senelerdeki Cumhuriyet yıllıklarından birinde imzasını koymıyan bir zatın kahve tarihi üzerine güzel bir toplama makalesi vardı.

Eski kitaplarımızın boş yerlerinde kahve hakkında zarif medlûller bulunmaktadır. Bunlar ayrı bir mevzuu zenginleşdirecek kadar çoktur. Ayni zamanda kahvenin helâl ve harâm olması ve amprik olarak ortaya konan bir tecrübeye müstenit olarak bilinen tesirleri hakkında birçok mühim kayıtlar vardır. Bunların içinden en mühim birisini sayalım:

Kanunî Sultan Süleyman'ın hekimbaşısı Mehmet Bedreddin Kosunî (Kaysunî) «Elkavlül enis ved dürrün nefîs alâ manzumeti-ş-şeyhürreis» diye mühim bir eser yazmıştır. (2). Hekim Kaysunî Kanunî Sultan Süleymanın ayaklarındaki nikrisi tedavi etmiştir. (3) İşte bu zat kendisine sorulan: Kahve içmek zararlı mıdır? Tabiatı nedir, içmekteki menfaatinin derecesi, çok içmekte zarar varmıdır, bâhı kuvvetlendirir mi, hazme yardım edermi, kahveyi soğuk mu yoksa sıcak mı içmelidir, pişirilirken içine birşey katılmalı mıdır? Suallerine yukarıdaki eserin 53'üncü varakında zamanının ilmî zihniyetine yakışır derecede ma'kul cevaplar vermektedir (4).

Bu da gösteriyor ki, kahve memleketimizde kanunî Sultan Süleyman zamanında tanınmağa ve içilmeğe başlanmış ve muhtemeldir ki kahvenin sorulan suallerle öğrenilmek istenilen hususları ilk defa Kanunî'nin hususi hekimi Mehmet Kaysunî'ye

---

(2) — Bir nüshası Ragıppaşa K. N. 1482 de saklıdır.

(3) — Rusçuklu Hakkı Üzel. Türk Tıb tarihi arkivi N. 15. 1940

(4) — Rahmetli Prof. M. Şerafeddin Yaltkaya. Etüdü «Kahveye dair bir Türk hekiminin şahsî mütalâaları diye Türk tarihi arkivi N. 5. 1937 de neşredilmiştir.

Eski İstanbul kahvehanelerinden bir köşe

Seyyar kahveciden kahve içerek yorgunluk alanlar...

(5) tevcih edilmiştir.

O halde kahve memleketimize hangi tarihte girmiştir?

Bu hususda verilen tarihler birbirinden farklıdır. Bulduklarımızı şöylece sıralıyalım:

— Kahvenin İstanbula girişi ve duyulması Mısır fethinden sonra yani 923 (1517) yılında Yavuz Sultan Selim zamanındadır. Her tarafa intişarı ondan bir asır sonradır. (6)

Kahve daha önceleri Arabistan, Suriye, ve Mısırda malûm, bizde de ancak hacıların nakliyle bilinmiştir (7).

— Kahve 950 (1543) hududunda gemilerle Yemenden Rum'a (Türkiyeye) gelip azîm efkâr olunup hörmetine fetvalar verildi (8) Kanunî sultan Süleyman zamanında İstanbula kahve hamulesiyle gelen gemilerin Ebussuud efendi fetvasiyle (9) dipleri deldirilerek hamuleleriyle birlikte batırıldıkları Kâtip Çelebi'nin «Mizanülhâk» eserinde yazılıdır (6). Kahvenin 950 de zuhuruna dair arapça bir kayıt daha mevcuttur (10).

— İptida kahvehane peydah olunduğunda tarih denilmiştir: Kahvehane mahali eğlence 959 (1552) (11).

---

(5) — Kendisi ve oğlu Südlücede halen içine gecekondular yapılmış harâp camii bahçesinde medfundur. Memleketimize Mısırdan ilim ve kitaplarını getirerek dağıtmış olan bu mühim zatın bıraktığı hâtıra bu gün böyle mi kalmalı ıdı?

(6) — «Muharrir» gazetesi kolleksiyonu. Cilt. 1. 1292. Sihhat gazetesinin eski kolleksiyonlarından birinde bu tarih görülmüştür.

(7) — Kanunî kaŋunları. M. Cevdet merhumun Hammerden tercümesi izahlarından Cilt. 6. S. 271 Tercüme tarihi 15 Mart 1328 (1912).

(8) — Âtıf efendi K. N. 1703 de bulunan bu kayıt kâtip Çelebi'nin «Mizanülhâk» eserinden alınmıştır.

(9) — Âtıf efendi K. N. 1546 da kayıtlı bir eserin boş yerinde bu fetvaŋın arapça sureti vardır.

(10) — Esat efendi K. N. 3485 de kayıtlı bir eserin boş yerinde. Arapça bir kayıttır.

(11) — Hadikatül Cevami' sahibi Ayvansaraylı Hafız Hüseyin efendinin el yazısiyle birçok notları muhtevi mecmuasından. Topkapı sarayı müzesi, Hazine K. N. 1565 varak 294.

Bir seyyar kahveci

— Kahvenin diyârı Rum «Türkiye» de zuhuru tarihi 962 (1555). Bu tarih «Muteberat» da (12) ve kahvenin ilk tarihi ile alâkadar olanların notlarında (13) «Esmarüt tevarih» de de yazılıdır.

— Peçevi'de ilk kahvehane İstanbulda 962 (1555) de açıldı demekte ve şu izahatı vermektedir: Halepden «Hakim» namında bir harif ve Şamdan «Şems» nam bir zarif gelip Tahtakal'ada bir kebîr dükkân açıp kahvefüruşluğa başladılar. Keyfe müptelâ bazı yarânı sefa hususa okur yazar makulesinden nice zürefâ cem' olur oldu... (14). Lâkin İstanbulda ilk kahvehanenin küşâdının bu tarihe rastladığı başka yazılarda da görüldü (15). Sonra buraları Üçüncü sultan Murad v eDördüncü sultan Mehmet zamanlarında devlet aleyhine dedikodular yapacak topluluklara mani' olmak için zaman zaman kapatılmış ve yine açılmalarına müsaade olunmuştur. Halep ve Şamdan gelen bu iki kahvecinin Tahtakalede iki kahvehane açtıkları da bir kayıttan öğrenilmiştir.

İçki yasak edilip o asırda zevk yalnız kahveye kalınca şair Sâfi:

Humlar şikeste, câm tehî, yok vücudü mey
Kıldın esîrî kahve bizi hey zamâne hey (13)

demiştir, kahve hakkında en eski medlûllerden oluyor.

— Diğer bir kayda göre kahva Kahireden İstanbula getirilmiş ve 968 (1560) da İstanbulda içilmeğe başlanmış, sonra Avrupaya yayılmıştır (16). Kanunî sultan Süleyman zamanında idhal edilen kahvenin kullanılmasını menetmemiştir (17).

— Solakzâde tarihinde zuhuru kesreti kahve der Rum 969 (1561) tarihini veriyor (17) ki bu artık bizde kahvenin tamimini bildirmektedir.

— Diğer bir kayıt kahvenin Türkiyeye 978 (1570) de girdiğini bildiriyor. Fakat bunlar daha sonra ilk defa bize girişi zannolunarak öteye beriye kaydedilen tarihlerdendir.

— 991 (1583) de İstanbulda kahve içi-

---

(12) — Köprülü K. Âsım bey kısmı N. 713. varak 83 b. de kayıtlıdır.

(13) — Köprülü K. Hafızahmet paşa K. N. 357. V. 67b.

(14) — Rahmetli Ahmet Refik'in kahve ve tütün makalesi. Cümhuriyet gazetesi. Temmuz 1339 (1923) K.

(15) — Bakınız Sihhat gazetesi koleksiyonu.

(16) — Hamid Vehbi. Medresei fünûn 1300

(17) — Ahmet Rasim - Osmanlı tarihi C. I. S. 349. cep mecmuası «İhsan» 1322 ayni tarihi verir.

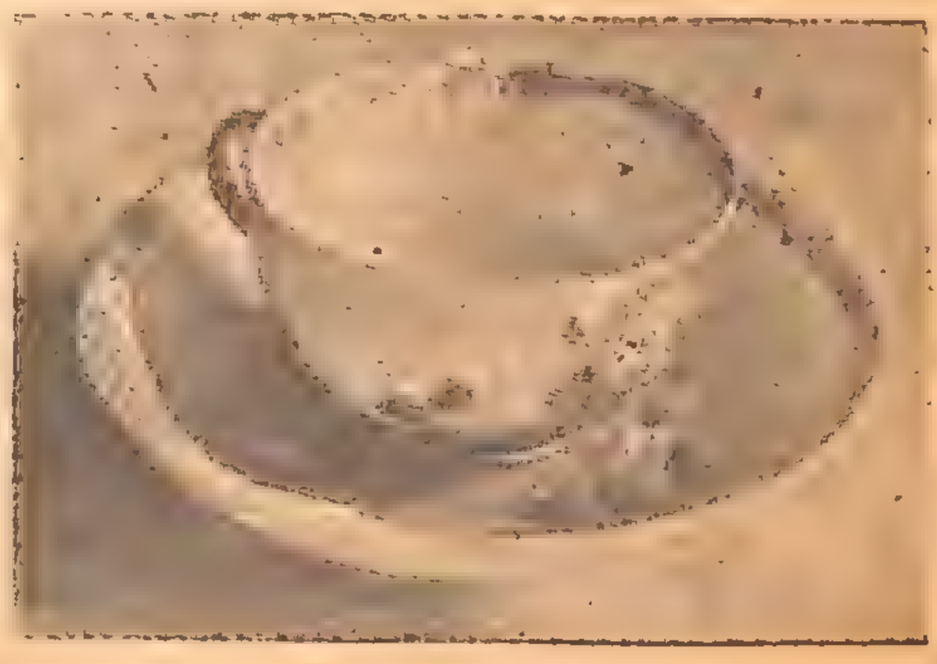

Kahve tiryakileri arasında kırk yıl hatırı olduğu söylenen bir fincan kahve...

lecek yerler çoğalmağa ve bunlar hakkında tarihler söylenmeğe de başladığına da misâller gösterilebilir. Nitekim bu sene de macûnizâde böyle bir kahvehaneye bir tarih söylenmiştir (18). Ayvansaraylı hafız Hüseyin efendi mecmuasında diğer bir yerde kahvenin 1000 (1591) tarihinde zuhur ettiğini not etmiştir (11). Artık her sene bize yeniden kahve getirilmesinin muahhar kayıtları olsa gerektir.

Bizde hakikaten kahvenin ve kahvehanelerin tarihleri yazılmalıdır. Zira muhtelif yerlerde bazı kısa ve lâkin mühim bilgilere rastlanmaktadır. Kahvehanelere dair işitilen ve nakledilen hatıralar da az değildir. Nitekim bir tanesini bize rahmetli Dr. Rifat Osman nakletmişti:

Üsküdarda Harem iskelesinde Paşababa'nın kahvesi. Deniz kenarında yerinde halâ bir kahvehane vardır. O zamanki sahbii olan Paşababa Adlî sultan Mahmud'un hamlacılarındanmış ve kahvehanesinde onun kayıkta oturduğu döşemeler ve koltuk parçalarından varmış. Gelip üzerine oturanlara: Dikkat edin. Burada sultan Mahmut oturmuştur, onun oturduğu yere siz de dayanıyorsunuz, dermiş. Bilâhere bu döşemeleri bir İngiliz satın alıp götürmüş.

Görülüyor ki kahvenin Türkiyeye ilk defa giriş tarihi ve kahvehanelerin kurulmağa başlanması mevzuu dikkate değer. Türkiyede kahve ve kahvehanelerin bir tarihi vardır ve bunu tarihçilerimiz ele alarak incelemelidir. Bizde içinde mühim ve burada bahis mevzuu edilmiyen notlar bulunan dosyamız Tıb Tarihi Enstitüsünde tetkik edeceklerin emrine âmâdedir.

1950 senesinde bulunduğumuza göre kahve Türkiyeye ilk defa 1517 de yani 433 sene önce giriyor. 1967 de yaşıyanlar bunun bize girişinin 450'inci yılını idrâk edecekler demektir.

İstanbulda ilk kahvehane de 1555 de açıldığına göre 1955 de yani 5 sene sonra 400 üncü yılı idrak olunacaktır. Elimize zaman zaman yahut sık olarak alıp içtiğimiz kahvenin memleketimizde dört, dört buçuk asırlık bir mazisi ve onun dikkate değer bir tarihî seyri vardır. Binaenaleyh eski tabirle söyleyeyim bizde pek sevilen kahveci esnafı birleşerek beş sene sonra kahvehanelerin bizde küşâdının 400'üncü yılını kutlamalıdır. Beş sene zarfında bir meraklı zat çıkar da Türkiyede kahve ve kahvehaneler tarihini yazacak olur ve mahalle kahvecileri de eski an'anevî güzellikleri ihtiva eden kahvehanelere klasik bir düzen verirler veyahut mevcut düzen ve âdetleri daha itinalı bir surette devam ettirirlerse iyi olur.

Kahvehaneler, yerlerine ve müdavimlerine göre halkın derece derece bir klübü demektir. Kahvehaneler çok defa bir tenbelhane değildir. İnsan oralardan gelip geçerken bir yorgunluk kahvesi içer ve bir az da otururak dinlenir. Bunu ihtiyaç olarak hisseden insanlar bugün bile az değildir. Bu vesile ile çok defa içine ve dışına itinâ edilmeyen kahvehaneler de biraz intizama girer.

Halkın klübü olan kahvehanler içinde rahat ve iyi döşenmiş ve temiz olanlarına esnafın toplanacak jürisi mükâfatlar vermeli ve bir hey'et kurarak beş sene sonra ne yapacaklarını şimdiden programlaşdırmalıdır.

Eski kahvehanelerimizin en güzel resimleri yine garp albümlerindedir. Melling ve Brendizi ve Presiozi albümleri ve diğerleri eski kahvehanelerimizin renksiz ve hattâ renkli örneklerine sahiptir. Kahvehanelerimizdeki eski meddahlar ve toplantılar hakkında gravürler ve renkli kartpostallar basılmıştır. Bunlardan kahveciler esnafı tarafından yeniden ve büyük kıt'ada basdırılarak kahvehanelerine asdırmalıdırlar ki biz onlardan birkaçının örneğini kendi hususî arşivimizden çıkararak bu yazımıza koyduk.

Dr. Süheyl Ünver

(18) — *Esat Efendi K. N. 3436 da kayıtlı el mecmuasına bakınız.*

Türk Tarihinde At

(Baş tarafı 409 uncu sahifede)

Semend-i nâz ile yüğrük civanlar seyre çıksunlar
Pür olsun hûblerle Atmeydânı Sitanbûlun
Bu şi'rin hak budur Yahyâ ki gayet bînazir oldu
Pesend eylese lâyik ehl-i irfanı Sitanbûlun
Şeyhülislâm Yahya

Binüb sad izz ü nâz ile semend-i şûh reftâre
Güzeller Atmeydanında şimdü alır meydanı
Nedim

Aziz okuyucularımız kabul ederlerki bu mevzu, başlı başına dolgun bir eser verecek zengin bir monografi mevzuudur. Tarih Dünyasındaki bu sohbetimizde noksanlarımız hoş görülsün.

Reşad Ekrem KOÇU

Padişahların Bayram Tahtı

Yazan:

ZİYA ERKİS

Topkapı Sarayındaki Bayram Tahtı hakkında şimdiye kadar birçok yazı yazılmıştır. Bu sahifede okuyacağınız tetkik, Bayram Tahtı için yazılanların hepsini reddetmekte, şimdiye kadar Topkapı Sarayına gelen ve bugün birçokları mevcut olmıyan tahtları da vesikalara dayanarak belirtmektedir. Muharrir, 3 üncü Murada takdim edilmiş olan tahtın bugün mevcut taht olmadığını da isbat etmektedir.

Üçüncü Mustafa Bayram Tahtında. (Topkapı Sarayı Müzesinde)

Topkapı Sarayı hazinesinde bulunan bu taht hakkındaki bütün yazılarda, tahtın İbrahim Paşa tarafından Murat III. e hediye edildiği belirtilmektedir. Hattâ bu tahtın, Yavuz Selimin Mısır ganaimi olarak İstanbula geldiği kanaatinde olanlar da vardır. (Ruşen Eşref, İki saltanat arasında). Biz bu yazılardan, yalnız müzenin rehberindeki kaydı almakla iktifa edeceğiz. Sahife 108 de «Osmanlı padişahlarının en son zamanlarına kadar bayramlarda kullandıkları altın kaplamalı ve üzeri zebercetli tahttır ki 932-1585 te vezir İbrahim Paşa tarafından Murat III. e takdim edilmiştir. Bu tahtın kuyumcubaşısı İbrahim Beyle Mısırlı Derviş Bey tarafından imal edildiğini ve seksen bin duka altını ağırlığında bulunduğunu tarihler yazıyor» denilmektedir. Filhakika tarihlerimizin bize bildirdiği veçhile İbrahim Paşanın Mısırdan avdetinde Üçüncü Murada gayet kıymettar bir taht getirdiği malûmdur. Murat III. devrinin müverrihi olan Selânikli Mustafa Efendi, mezkûr hediyeler saraya geldiği vakit, orada hazır bulunmuş, mevzuumuz olan tahtı gözleriyle görmüştür. Tarihinde bu tahtı bize şöyle tasvir eder (Tarih-i Selânikî, yazma nüsha, Esat Efendi Kütüphanesi No. 2144, varak 93-94): «Tafsil-i peşkeş ve taht-ı zümrüdin... Seksen bin miskal altından bir taht-ı zümridîn ki envaı kıymetli

cevahir murassa ve müzeyyen üstad-ı kâmiller kemal-i letafetinde ilh...»; ve daha sonra da «Nakkaş ve ressam Derviş Bey ve dergâh-ı âli müteferrikalar zümresine ilhak buyurulan kuyumcu İbrahim Bey sanatlariyle mükemmel olup kuruldu. Bu hâksar dahi ol seyr ve temaşada ve tahmin-i bahada bile bulumuştum» demektedir. Gözleriyle gördüklerini bize böyle bildiren müverrih o taht hkakında «Edna cevahir olan zebercet ve piruzeden güvercin yumurtasından aşağı olanı konmamıştı. Gök yakut, sarı yakut taşlariyle de müzeyyendi. Zümrüdün yılan gözünü kör eden denilen en âlâ cinsi kullanılmıştı. Bu taşların hepsi nazara mergup yerlere yerleştirilmişti. Sonra kalemkârlıkta da büyük bir sanat eseri gösterilmişti.Altını da seksen bin miskal ağırlığında idi. Nakkaş ve ressam Derviş Beyle kuyumcu İbrahim Bey bu eser-i sanatı vücuda getirmek için çalışmışlardı ve bununla müftehir idiler» diyor. Binaenaley sanatı, tarifi üzerindeki tezyinatı ve mücevheratının kıymet ve tenevvüü itibariyle bu tahtın hakikaten fevkalâde bir şey olduğu anlaşılıyor.

Halbuki buna mukabil bugünkü gördüğümüz bayram tahtı pek basittir. İnce bir altın plâka ile kaplanmıştır. Bu kaplama «seksen bin miskal, bir miskal bir buçuk dirhem olup mecmuu üç yüz okka »olarak gös-Hünername, cilt II. de gösterilmiş bulunan Mohaç seferinde otağ-ı hümayunda kurulmuş olan Kanunînin altın tahtı bilâhare Tophanede eritilerek kullanılmıştır. Veliyüddin Kütüphanesinde 2440 numaradaki Kutbüddin Mekkîye ait Arapça bir yazıda zikrolunan Kanunî Süleymanın Dirabzinli tahtı bugün mevcut bulunmuyor. Onaltıncı asırda İstanbulun bir tarifini yapan Lâtifî, Esat Efendi Kütüphanesi No. 2272 de «Sîm-i hamdan ve zer-i halisten cevahirle tarsi edilmiş bir tahtın Çinili Köşkte şadırvan karşısında kurulu olduğunu» bildiriyor. Üniversite Kütüphanesi No. 2518 de hazine serkâtibi Salâhî Efendinin Birinci Sultan Mahterilen altının nısfın abile muadil değildir. Üzerinde zümrüt, yakut, lâ'l, piruze gibi envaı mücevheratta bir eser yoktur. Kezalik nakkaş Derviş ve kuyumcu İbrahim gibi üstatların ellerinden çıkma olduğunu gösterir kalemkârlık ve tezyinattan da hiçbir eser görülmez. Bu, hem sanat ve hem de servet bakımlarından oldukça basit bir tahttır. Halbuki Selânikînin ifadesinde «Takdim o

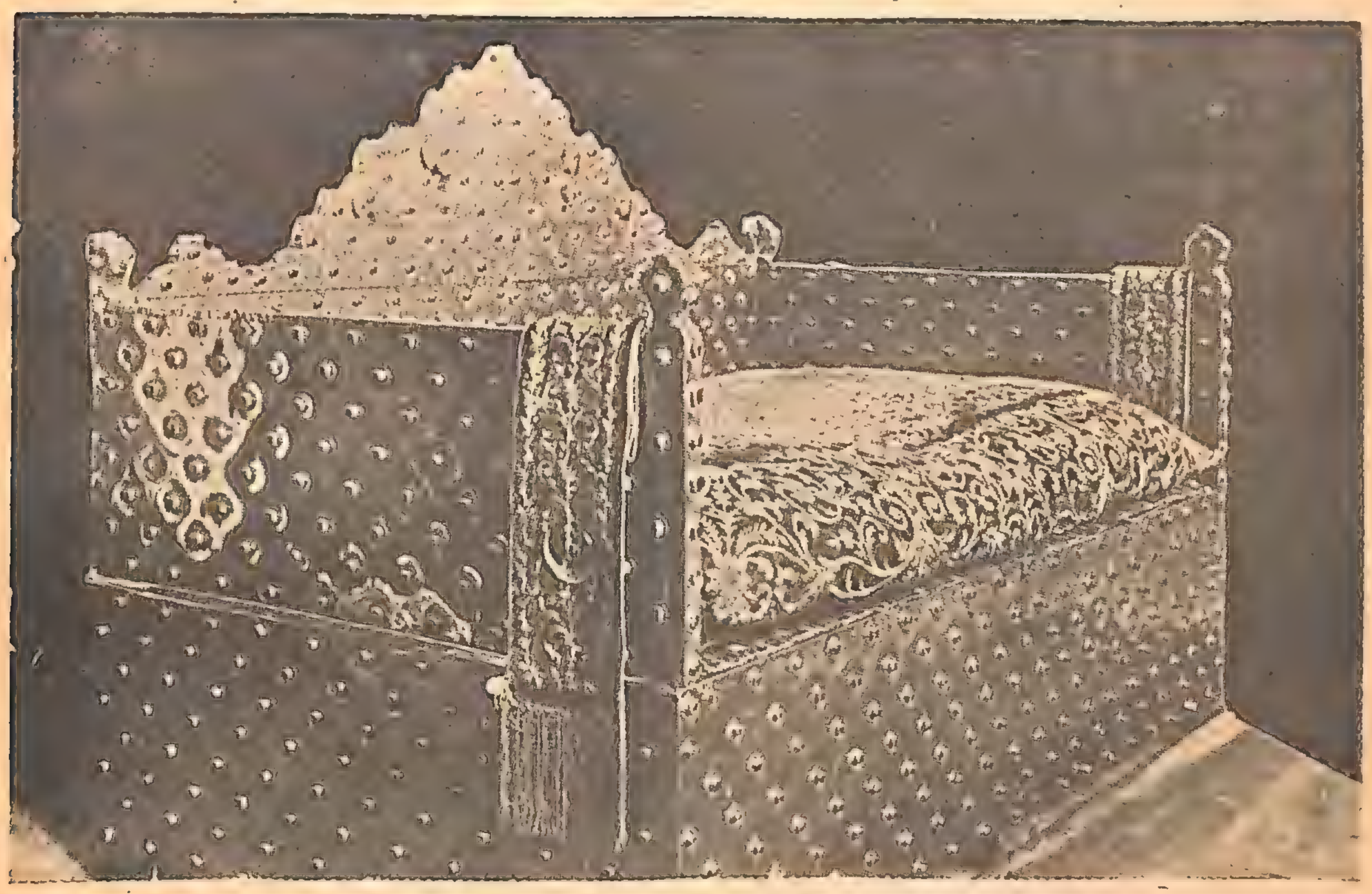

Bugün Topkapı Sarayında bulunan ve yanlış olarak Üçüncü Murada ait sanılan Bayram Tahtı... (Bu resmi aynen 3 üncü say mızda da çıkmış, yazıdaki alâkası dolayısiyle tekrar neşrinde fayda mülâhaza edilmiştir.)

lunan hediyeler ol kadar ağır idi ki Sultan Selimin asrındakilere bile tefevvuk eder idi. Bu hediyeler ol vaktin akçesiyle iki milyon altın tahmin olunmuş ve bunların en kıymettarını da işte bu taht teşkil etmişti». Bütün bu sözler, mezkûr tahtın ne emsalsiz değerde bulunduğuna şehadet ederler.

Acaba bu taht ne oldu?.. Tarihe müteallik bazı eserlerin, zamanlarında yapılmış bazı minyatürlerin bize bildirdikleri diğer tahtlar gibi bunun da zamanla üzerindeki mücevheratının sökülüp sarfiyle heder edilmiş olduğu şüphesizdir. Bunu tevsik mahiyetinde burada birkaç nümune de gösterilebilir:

muda ait bir vekayi-i yevmiye defterinde padişahın bir bayram merasiminden bahsederken «Saray-ı hümayunda mevzu taht-ı zümridin ve murassakâr üzere» ve «Taht-ı mücevhertiraz-ı şahanelerine» diyerek bize bir tahtın ismini bildiriyor.

Amerikanın Boston şehri Güzel Sanatlar Müzesinin 929 tarihli albümündea Golubin'in şark minyatürleri koleksiyonunda Onaltıncı asır sonuna ait üstat Osmana nisbet edilen Osmanlı minyatürleri içinde padişahı táhtında gösterir bir minyatür görülüyor. Minyatürün yapıldığı tarihte Murat III. saltanatta bulunuyordu. «İslâmda kitap» ismili diğer bir şark minyatürler albümünde 95 numarada gösterilen Osman II, başka bir şekilde pek muhteşem bir tahtta gösterilmektedir. Fazla tadadına lüzum görmediğimiz bütün bu eserler, zamanımıza kadar intikal edememişlerdir. Fakat bunların hepsi hazinede muhafaza edilmezlerdi, haremde ve muhtelif dairelerde de bulunurlardı. Onun içindir ki hazine defterlerinde bunların kayıtlarına tesadüf edilmez.

1091 tarihli bir hazine defterinde haremde kullanılmak üzere Haseki Sultana hazineden bir taht in'am olunduğu kayıtlıdır. 25 numaralı Sultan Mustafa bin Sultan Ahmet namına mevcut bir hazine defterinde «Dokuz yüz elli üç zebercet ile müzeyyen bazan bir tarafı bazan tarafeyni altın kaplama taht-ı hümayun, kıt'a bir» kaydı ile bugünkü bayram tahtını görürüz. Kezalik sarayın resim galerisinde de Sultan Mustafayı bu tahtta gösterir bir tabloyu da görmekteyiz.

Biz burada bayram tahtı kaydını esas tutmuyoruz. Çünkü bu kayıtlarda bu tahtların kendileri değiştiği halde bayram tahtı namı altında devam ettiğinden, en eskisinden itibaren son zamana kadar gelen tahtın aynı taht olduğu kanaatini veriyor ki tamamen yanlıştır. Bunun sebebi bu tahtların aynı hizmeti ifa etmelerinden ileri gelmektedir. Meselâ Selânikî «Iyd-i saidde... ol serir-i saltanat kanun-i kadim üzere Babüs-Saadet önüne kurulup» diyor. Murat III. e takdim olunan tahtın bayramda kanun-i kadim üzere Bab-ı Saadetin önüne kurulduğunu bildiriyor. Demek oluyor ki Murat III. bu yeni tahtı eskiden mevcut bulunan bayram tahtı yerine kaim olmak üzere kullanmış, evvelki bayram tahtı da zamanla sökülmüş, bu taht yerine bayram tahtı olarak kalmıştır.

Yukarıda işaret ettiğimiz Birinci Sultan Mahmudun bayram merasiminde kullandığı «taht-ı zümridin- imurassakâr ve mücevherkâr» ın Üçüncü Murada takdim olunan taht-ı zümridin-i murassakâr ve mücevherkârın aynı tarif ve tavsifini taşıdığından, mezkûr tahtın o zamana kadar kalabilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Binaenaleyh müverrih Selânikli Mustafa Efendinin bize bildirdiği Üçüncü Murada takdim olunan tahtın bugünkü tanıdığımız bayram tahtı olamıyacağı kat'î bir surette anlaşılmış oluyor.

Ziya ERKİS

Süveyş Kanalından geçen ilk tüccar gemisi, Fransız Fraissinet kumpanyasının 1200 tonluk «Asya» vapurudur. Bu vapur Hindi Çiniden geliyordu. Karabiber, tarçın, zencefil, karanfil gibi baharat yüklü idi. Kanalı 8 kânunusani 1870 te geçti. Süveyş Kanalını açan mühendis Ferdinand de Lesseps bu vesile ile kumpanyaya İsmailiyeden bir tebrik telgrafı göndermiştir.

Abdülâziz, İstanbul civarında yapılan bir merasimde...
(Topkapı Sarayı Müzesindeki tablodan)

Abdülazizden Nişam Alan Amerikalı Gazeteci

Türk - Amerikan tarihî münasebetleri pek eskidir. Tarih Dünyası mecmuasını takip eden okuyucularımız, bundan önce gene Fuat Ezgü tarafından yazılan makalelerde bunu okumuşlardır. Bugün de, Abdülâziz tarafından nişan verilen bir Amerikalı gazeteciden bahsedilmektedir.

Yazan: FUAT EZGÜ

XIX. Asrın ikinci yarısında Türk — Amerikan münasebetlerile alâkalı Bâbıâli vesikaları arasında (gerek iktisadî tarihimizi yakından ilgilendirmesi ve gerek İstanbuldaki bir kolera salgını esnasında Amerikalı bir müteşebbis ve gazetecinin Türkiye ve Türkler hakkında gösterdiği sevgi ve insanî duygulara tercüman olması bakımından) dikkate şâyan bulduğumuz bir arz tezkeresi ve melfuflarından bu yazımızda «Tarih Dünyası» okuyucularımıza bahsetmeyi uygun bulduk.

17 Muharrem 1286 (29 Nisan 1869) tarihile, Sadrazam Mahmud Nedim Paşa tarafından Padişah Abdülâzize takdim edilen bu arz tezkeresinde şöyle denilmektedir: «Hükûmatı müctemiai Amerika tebaasından olup Amerikada tab' ve neşrolunan New York Herald nam gazetenin muhbiri Mösyö William Pach nam kimesne hayırhâhanı Saltanatı Seniyeden olduğundan bir kıt'a Mecidî nişanı zîşanı ihsanı Amerika Sefareti tarafından iltimas kılınmış ve melfuf tercüme meallerine nazaran kendisinin bazı hizmetleri sebkederek şâyanı taltif görünmüş olmakla mumaileyhe beşinci rütbeden bir kıt'a nişanı Mecidî ihsan buyrulması merhunı müsaadei seniye görünmüş ise de olbabda...»

Arz tezkeresinin altında, bu isteğin Padişah tarafından kabul edildiğini gösteren iradei seniye yazılmıştır.

Bu suretle, Amerikanın en büyük gazetelerinden biri olan New York Herald'ın İstanbul muhabiri ve ayni zamanda şehrimizde ilk defa olarak bir buz imalâthanesi açmış

bulunan Amerikalı gazeteci ve müteşebbis William Pach'ın beşinci rütbeden bir Mecidî nişanile taltif edildiğini öğrenmekteyiz. İstanbulda ilk açılan buz imalâthanesinin bu Amerikalı müteşebbis tarafından kurulduğunu ve böylece mevzuumuzun iktisadî cephesini aydınlattıktan sonra, melfuf vesikaların yardımile, gazeteci ve müteşebbis W. Pach'ın Osmanlı Devleti tarafından takdirle karşılanan insanî jestini ve hizmetlerini açıklamak icabetmektedir:

Uzak Şark ve Hindistandan gelerek, zaman zaman Avrupaya ve Osmanlı İmparatorluğuna da bulaşan kolera salgınları, Mahmud II, Abdülmecid ve Abdülâziz devirlerinde de bir kaç defa kendini göstermiş; Avrupa memleketlerinde olduğu gibi Türkiyede de insan kayıpları verdirmiştir. Abdülâziz zamanında, 1865 yılında, yeni bir kolera salgını İstanbulda hüküm sürerken, W. Pach'ın buz imalâthanesi şehrimizdeki askerî hastahanelerin, koleraya karşı mücadelede kıymetli bir yardımcı olan buz ihtiyaçlarını günü gününe sağlamakta devam etmiştir. Yaz ortasında hüküm süren bu salgın dolayısile buz fevkalâde kıymetli bir meta' halini aldığı ve bunu temin için İstanbulda başka bir buzhane de bulunmadığı halde, W. Pach hiç bir şahsî menfaat endişesile hareket etmemiş ve eski fiyat üzerinden hastahanelere ve diğer ihtiyaç sahiplerine buz vermekte devam etmiştir. Bu hususları açıkça belirten melfuf vesikaları da aynen dercediyoruz:

1 — «Bahriye hastahanesi Müdürü izzetlû Hasan Bey tarafından, 31 Ağustos 1865 tarihile buzhane sahibi Mösyö Pach nam kimesneye gönderilen mektubun sureti tercümesidir.»

«Kolera illeti müthişesinin bidayetindenberi zâtınızdan maada hiç kimesnede buz bulunmadığı ve illeti mezkûre zuhurundan akdem buzun fiyatı olan altmış paranın, beynettüccar mer'î olan kavaide imtisalen zam ve tezyidi yedi ihtiyarınızda bulunduğu halde, illeti mezkûrenin mümted olduğu müddetçe efradın muamelâtı ticariyesinde müşahede olunduğu üzere menafii şahsiyenizi gözetmiyerek fiatı sabıkaya hiç bir zam etmeksizin füruht etmiş olduğunuz cihetle zatınızı işbu harekâtı munsıfâne ve insaniyetkâranenizden dolayı tebrik ile beraber; idaresi muhavvel uhdei âcizanem olan hastahane namına teşekküratı lâzımeyi ifa eylerim.»

2 — «Tophanei Âmire Müşiri Devletlû Halil Paşa Hazretleri tarafından 9 Ağustos 1865 tarihile Mösyö William Pach nam kimesneye gönderilen varakanın sureti tercümesidir.»

«Topçu ve Bahriye asakiri için küşad olunmuş olan dokuz bab hastahane için beher gün takriben üç yüz kıyye buza ihtiyaç olduğundan, ol mikdar buzun derhal ve mümkün olmadığı halde bugün yüz kıyye kadarının irsalile yarınki günden itibaren beher gün üç yüz kıyyenin tarafımıza isal olunması mültesimdir.»

Bu vesikaları Hariciye Nezareti kanalı vasıtasile Bâbıâliye 6 Mart 1869 tarihli bir takrir ile birlikte takdim eden Amerika Birleşik Devletleri İstanbul Elçiliği Baş Tercümanı John Porter Brown; mezkûr takririnde William Pach için bir Mecidî nişanı «ihsan buyrulması» hususunu rica ederken, bu Amerikalı müteşebbis ve gazetecinin (melfuf evrakta zikredilen hizmetlerden başka) New York Herald gazetesine Türkiye ve Türkler lehinde bir çok makaleler göndererek neşrettirdiğini de ayrıca belirtmektedir (1).

Fuad EZGÜ

(1) John Porter Brown, Birleşik Devletlerin ilk İstanbul Elçisi büyük Amerikan denizcisi Commodore David Porter'in yeğenidir. 1834 yılında, genç yaşında, İstanbul Amerikan Elçiliğine ataşe vazifesile tayin edilmiş; gelir gelmez büyük bir hevesle Türkçe tahsiline başlıyarak iki sene sonra baş tercüman olmuştur. Vazifesi başında, İstanbulda vefatı tarihi olan 1871 yılına kadar devamlı olarak tam 37 sene kalmıştır. Samimî bir Türk dostu olan J. P. Brown da amatör bir gazeteci olup muhtelif Amerikan gazetelerinde Türkiye ve Türkler lehinde geniş neşriyat yaparak Türk — Amerikan dostluğunu kuvvetlendirmiştir.

Sultanların Aşk Mektupları

Yazan: M. ÇAağatay Uluçay

Tarih âleminde büyük hâdise yapacak bir eser, şimdiye kadar neşredilmemiş, görülmemiş ve tetkik edilmemiş bu aşk mektupları içinde Kanunînin gözdesi ve göz bebeği, Osmanlı sarayında en büyük entrikalar çeviren Hurrem Sultanın mektuplarının da bulunduğunu söylersek, eserin kıymetini biraz olsun izah etmiş oluruz. Esere 30 dan fazla gene şimdiye kadar neşredilmemiş resim ve vesika ilâve edilmiştir. Pek yakında çıkıyor.

HATTAT VEZİRLER

Yazan:
KEMAL ÇIĞ

★ ★

Hat sanatı, yani güzel yazı, Osmanlı kültür hayatında mühim bir yer tutar. Bundan önce bir makale mevzuu yaptığımız (Hattat Padişahlar) dan sonra (Hattat Vezirler) yazısı ile, devletin en büyük makamlarını işgal edenlerin de bu sanata heves ettiklerini isbat etmekteyiz. Neşrettiğimiz resimler, ilk defa Tarih Dünyası'nda görülmektedir.

★ ★

Ferhat Paşanın pek mühim bir eseri olan «Dua-i Hatm-ül-Kuran» ın ilk sahifesi... Dış taraftaki yuvarlaklar içinde gubarî (toz) halinde yazılmış sureler vardır ve bu nev'in en nefis bir örneğidir. (Dr. Süheyl Ünver'in koleksiyonundan)

Islâmî Güzel San'atların «hüsnü hat» kısmında eserler vermiş hat sanatkârı Padişahları bundan evvelki bir yazımızda okuyuculara anlatmıştık. Bugün de; Osman oğullarının kendilerine vezir ve hattâ Sadrazamlık pâyesi verdiği hattat Vezirleri gözden geçirelim: Bizim, bu mevzuda şimdiye kadar yaptığımız araştırma neticesi, tesbitine muvaffak olduğumuz Vezir ve Sadrazam olarak hüsnü hat ile iştigal etmiş kimselerin sayısı 35 kadardır. Tabiî tuğrakeşler bu rakamın dışında tutulmuştur. Biz bu 35 kadar hattat Veziri okuyuculara bir yazı çerçevesi içinde anlatmağa çalışacağımız için hüsnü hat vâdisinde fazla sivrilmiş olanlardan bir, iki tanesinin üzerinde durarak diğerlerinin isimlerini zikretmekle iktifa edeceğiz.

Hem kronolojiye ve hem de hüsnü hat vâdisinde kazandığı büyük mevkie göre ilk

Aynı Kur'anın diğer bir sahifesi...
(Dr. Süheyl Ünver'in koleksiyonundan)

ele almamız lâzım gelen Vezir Ferhad Paşadır (1). Asıl ismi Mehmed olup «Ferhad» lâkabıdır. Doğum tarihi tesbit edilememiştir. Babası da Vezaret pâyesine yükselmiş Mustafa Paşadır. İstanbulda doğmuş ve Enderunda yetişmiştir. İlk resmî memuriyeti hususunda tarihî kaynaklarımız ittifak etmemekte, bazıları korucu başılıkla, bazıları da kapıcı başılıkla işe başladığını kaydetmektedirler. 1552 de Yeniçeri Ağası, 1557 de Kastamonu Sancağı ile beylerbeyi pâyesi verildi. 1564 de üçüncü Vezir ve 1566 da Kanunî Sultan Süleymanın oğlu Şehzade Mehmedin kızı Hümaşah Sultan ile evlendi. Bu izdivaç'dan biri kız olmak üzere 6 çocukları dünyaya geldi. O zaman pek gözde olan Ferhad Paşaya, bugün yeri kat'i olarak tesbit edilemeyen eski Sarayın karşısına (Eski Saray: Şimdiki Üniversitenin bulunduğu saha) Bayazid camii cihetine bir saray yaptırılıp orada oturması temin edildi. (Rihleti Merkat) H. 982 (M. 1574) Şevvalinin 24 ünde vefat etmiştir. Bazı kaynaklar ölümünü, kendisini tedavi eden cahil doktorların yanlış tedavisine atfetmişlerdir. Eyübde Pertev Paşa türbesi bitişiğinde gömülüdür.

Ferhad Paşa; Ahmed Karahisarî'nin yetiştirdiği, talebenin en kabilyetli ve kıymetlilerinden biridir. Saraya damad olması ve büyük bir resmî sıfatı bulunmasına rağmen; kendisini tamamen san'atine vakfeden Ferhad Paşa, mevki ve servet hırsına kapılarak saray intrikalarına karışmamıştır. Vaktinin büyük bir kısmını Kur'anı Kerîm yazmakla geçirir ve her Kur'anını da 100 altına satarmış (2). Tıpkı hocası Karahisarî gibi yaşamanın maddî zevklerine müstağni, bütün varlığile san'atına bağlı, mütemadiyen çalışan Ferhad Paşa, yazıyı kemal derecesine erdirince (Kuvveti Ferhâdane ile metin ve şirin) (3) Kur'anı Kerîmler yazmıştır. Yazı itibarile pek nefîs olan bu Kur'anı Kerîmler yüksek bir san'at kıymeti taşımaktadır. San'atına bu kadar titiz olan Ferhad Paşa, ahlâkan da çok ince düşünürdü. Yakınlarına yaptığı vasiyette; öldüğü zaman «techiz ve tekfinine» yapılacak masarifin, satmış olduğu Kur'anı Kerîmlerinin parasından yapılmasını, zira göz nuru dökerek alın teri neticesi kazanılan bu paranın helâl olduğunu sıkı sıkı tenbih etmiştir. Böylelikle Vezirlik maaşının tam helâl olduğuna kanaati olmadığını da zımnen anlatmış oluyor. Büyük oğlu «Mîr Mustafa» da devrinin kudretli hattatlarındandı. Bugün ellerinde Ferhad Paşa imzalı Kur'anı Kerîmi olanlar, bunu, maddî ölçülere vurdukları zaman 40, 50 bin lira fiyat takdir etmektedirler.

Mehmed Paşa (Belgradî); Belgraddan İstanbula gelerek «İmam» diye tanılan Hâfız Mehmed Efendiden yazı dersi almış ve icazet aldıktan sonra Saraya kabul edilerek sırasile terfi' etmiş, evvelâ kiler kethüdası ve daha sonra iki tuğlu vezir rütbesine kadar yükselmiştir. Bu da, hat san'atına çok emek sarfederek bir çok eser bırakmıştır. Kendisi siyasî icraatından ziyade hattatlığı ile tanınan bir zat olup 1669 yılında ölmüştür.

Fazıl Ahmed Paşa (Köprülü); Köprülü Mehmed Paşanın büyük oğlu olup 1635 de doğmuştur. Bir taraftan devrinin meşhur âlimi Kara Çelebi zade Aziz Efendiden tahsili ilm ederken; bir taraftan da, devrinin büyük hattatı olan büyük (veya eski de tâbir edilen) Derviş Ali'den sülüs ve nesih hattı meşk ederek icazet almağa muvaffak olmuştur. Siyasî hayatındaki şöhreti kadar, ilim ve san'at sahasında da isim yapmıştır.

1661 yılında Sadrazam olan Fazıl Ahmed Paşa henüz genç yaşında 1676 yılında vefat etmiştir. Sadareti zamanında, üstadı Derviş Ali, kendisini ziyarete geleceği zamanlar, meşayihi islâmiyenin istikballeri mahalline kadar giderek Derviş Ali'yi istikbal edermiş. Sarayında sık sık devrinin meşhur hattatlarını toplar, onlarla hüsnühat üzerinde müsahabelerde bulunurmuş, meşhur hattat Hâfız Osman Efendiyi de himayesine alarak, yetişmesinde büyük bir rol oynamıştır (4). Hüsnü-hat ve hat sanatkârlarına karşı bu kadar alâka gösteren Fazıl Ahmed Paşa, zamanının müsaadesi nisbetinde yazı ile meşgul olmuş ve eserler bırakmıştır.

Hasan Paşa (Mirahur); Enderun-u Hümayunda şöhret kazandıktan sonra «Mirahur» olmuş ve ondan sonra o nam ile tanınmıştır. 1631 Recebinde Yeniçeri Ağası olup biraz sonra azil ve ayni senenin Şabanında Bosna Valisi oldu. 1632 de katline iradei seniye çıktığından izini kaybetmiş ve gizlice İstanbula gelerek ömrünün sonuna kadar yerini belli etmeden yaşamıştır. Hasan Paşa çok kudretli bir hattat olan Hasan Üsküdarî'den ders görerek icazet almıştır. Eserlerinden başka bir çok da talebe yetiştirmiş ve bunlar arasında Kız-kapan Zâde Ahmed Efendi gibi yüksek değeri bulunan hattatlar da çıkmıştır.

Bunlardan başka: Ahmed Feridun Paşa (ölümü 1582), Mehmed Nâmi Paşa (ölümü 1595), Ahmed Paşa (ölümü 1606), Ahmed Paşa bin Mahmud (ölümü 1611), Mehmed Mevci Paşa (ölümü 1643), Müstafa Müsahib Paşa (ölümü 1684), Mehmed Bahri Paşa (ölümü 1700), Osman Paşa (ölümü 1717), Damad İbrahim Paşa (ölümü 1730), Mustafa Paşa (ölümü 1730), Ahmed Arifî Paşa (ölümü 1732), Kabakulak İbrahim Paşa (ölümü 1742), Yahya Paşa bin Mustafa (ölümü 1723), Ali İzzet Paşa bin Mehmed Paşa (ölümü 1734), Şehlâ Ahmed Paşa (ölümü 1753), Seyid Halil Şerif Paşa (ölümü 1748), Ali Paşa Bin Nuh (ölümü 1758), Ratib Ahmed Paşa (ölümü 1761), Mehmed Ragıb Paşa (ölümü 1762), Mustafa Paşa bin Mehmed Paşa (ölümü 1762), Halil Paşa (ölümü 1757), Mehmed Rakım Paşa bin İbrahim (ölümü 1769), Ahmed Paşa bin Köprülü (ölümü 1767), Hamza Hamit Paşa (ölümü 1769), Abdürrezzak Paşa bin Mustafa (ölümü 1780) gibi hattatlar tarihinde yer almış Vezir ve Sadrazamlar vardır.

---

(1) 1590 yılında Sadrazam olan ve 1595 yılında ölen Arnavud Ferhad Paşa ile, Kudus Ferhad Paşayı ve 1589 yılında ölen Gence beylerbeyisi Ferhad Paşayı hattat olan Ferhad Paşa ile karıştırmamalıdır.

(2) Sicili Osmanî cild: 4, sahife: 16.

(3) Tuhfe-i Hattatîn: Sahife 355.

(4) Hattat Hâfız Osman Efendi. Kemal Çığ 1949.

AV VE TURİZM

Avcılık Türkün an'anevî bir sporudur. O kadar ki, tarihte Türk avcılığı ile hemen hemen hiçbir millet boy ölçüşemez. Avcı Sultan Mehmet, bunun en canlı misalidir. AV ve TURİZM mecmuası, şimdiye kadar hiçbir yerde neşredilmemiş hâtıralarını, yazma ve tek nüsha bir tarihten alarak Türk aydınlarına sunmaktadır. AV ve TURİZM, Türkiye ve dünya avcılığından olduğu kadar, dünyada en geri mevkide bulunduğumuz turizm dâvası üzerinde de müsbet bir yol tutulmasını müdafaa eden ilk mecmua olacaktır. Bu bakımdan AV ve TURİZM mecmuasını bir coğrafya dergisi olarak da kabul edebilirsiniz. Fakat öyle bir coğrafya ki, talebeye olduğu kadar her münevver insana da mutlaka zevk verecek ve mutlaka malûmatını arttıracak kıymetli bilgiler verecektir. AV ve TURİZM, haftalık dergidir; 20 büyük sahife, 3 renkli kapak ve birçok kkıymetli resimlerle yalnız 25 kuruşa satılmaktadır. İl knüshası 31 ağustos günü çıkıyor.

SON HAREMAĞALARI

★ ★

Harem ağaları tarih boyunca rol oynamış şahsiyetlerdir. Osmanlı sarayında birçok entrikalarda bu harem ağaları rol oynamışlardır. Türkiyede saltanatın ilgası üzerine terk-i diyar eden harem ağaları Mısıra gitmişler, oradaki harem ağalariyle elbirliği ederek bir de cemiyet kurmuşlardı. Son gelen bir Arap gazetesinden, bu cemiyetin âzası yediye düştüğü için infisah ettiğini öğreniyoruz. Gazete, son harem ağaları hakkında çok enteresan malûmat vermektedir.

★ ★

Mısırın harem ağalarından Firuz ve Ziver Ağalar

Harem Ağaları Yardım Cemiyetinin kurucusu Elmas Lûtfi Ağa

Birkaç hafta evvel, artık mevcudiyetine lüzum kalmıyan Kahiredeki (Harem Ağaları Yardım Cemiyeti) kapanmıştır.

Son zamanalrda bu cemiyetin âzalarından yalnız altı kişi kalmıştı. Hasta ve yatalak olan bu harem ağaları, hali hazırda Mısır Kırallık Hanedanına ait Kubbe Srayında Kraliçe Melek, Prenses Huriye Hamdi, Nimetullah ile merhum Prens Ömer Tosun'un sarayları arasında dağılmış, orada hayatlarının son günlerini yaşamaktadırlar.

İşte böylelikle, asırlardan beri muhtelif milletlerin saray hayatlarında, hattâ kendi yaşayışalrında mühim roller oynamiş olan harem ağaları artık tarihe karışmış bulunmaktadırlar.

Eski müverrihlerin bildirdiklerine göre: Tarihte ilk defa olarak Harem Ağaları nizamını koyan Firavunlardı. Ondan sonra Fenikeliler, Hititlere bunu öğretmiş, onlardan da Yunanlılara, Romalılara intikal etmişti.

Asya milletlerinin medeniyet tarihlerinde Harem Ağalarının adı geçmekte Farslar, Hinduler ve Çinliler de saraylarında ve zengin konaklarında bu taifeyi istihdam etmekte idi.

Araplarda, Harem Ağaları mevcuttu. Bunlara (Husyan) ve (Tavaşî) derlerdi. Bilhassa Abbasiye hükûmetinde mühim mevkileri vardı.

Fransız müverrihi Kiyon diyor ki:

«Bağdad, Fars, Hind, Çin medeniyetlerinin sukutuna âmil olan mühim sebeplerden biri, Harem Ağalarının ve Tavaşîlerin hükûmet işlerine karışmaları ve nüfuz sahiplerine tesir etmeleridir.»

Abbasiye Hükûmetinin zamanında Medinei Münevvere'de ve onun civarında bir çok Tavaşî'ler vardı. Bunların orada çok bulunmalarına tuhaf bir hâdise sebep olmuştu.

Bir gün Abbasî halifelerinden El-Mensur, Medine Valisine bir mektup göndererek Hunsa'ların ve köselerin sayılmasını istemişti.

Bu mektupdaki Arapça (Ahsi Elmuhannisin) cümlesindeki (Ahsi) yâni (sayısını bildir) kelimesini (Akhsi) (yâni Tavaşî yap) şeklinde okumuş ve hemen Medinedeki bütün hunsaların tenasül uzuvlarını kestirmiş, onları Tavaşî yapmıştı.

***

Harem Ağalarının ana vatanları Afrikadır. Esir tacirleri bunları daha çocuk iken Afrika şehir ve köylerinden gizlice kaçırırlardı. Bu esir tacirleri, ekseriya iki zenci kabilesi arasında vukubulan savaşlardan sonra ana ve babasını kaybedip âvare dolaşan bu masum çocukları alırlar, merhametsizce cinsî uzuvlarını keserler. Tebevvül yerinin kapanmaması için oraya ince bir kamış parçası koyarlardı. Tavaşîler büyüyünce bunu gümüşden yapılmış küçük bir *boru* ile değiştirirlerdi.

Abdülhamidin baş harem ağası Bilâl Ağanın Mısırda alınmış bir resmi...

Bu hadım ameliyatı ekseriya sekiz yaşına kadar ve bülûğa ermemiş çocuklara yapılırdı.

Bu ameliyat; bilhassa, Afrikanın Noba bölgesinde yaşıyan kıptî rahipler tarafından meharetle yapılırdı.

Bu rahipler arasında hadım olanlar da vardı. Onlar böyle yaşamayı zühd ü tekvanın son merhalesi olarak telâkki ederlerdi.

Saraylarda Harem Ağalarının vazifeleri, haremlerde iş görmek ve haremle dış âlem arasında bir irtibat tesis etmektir.

Mısır Saraylarında Harem Ağaları bayramlarda, resmî günlerde teşrifatçı vazifesi görürlerdi. Protokol mucibince tebrike gelen ziyaretçilerin tebrik ve ihtiramlarını hareme bildirirler, gelen ziyaretçi Başvekil veya vekillerden birisi olursa, Harem Ağası, haremden tekrar dönüp mukabil teşekkürlerini sunmak mecburiyetindedir.

Gelen ziyaretçiler kadınlardan olursa, Ağa; onları haremliğe kadar götürür. Kalfalarla tanıştırır.. Onlar da ziyaretçileri nedimeleri vasıtasile haremin en büyük hanımına takdim ederler.

Harem Ağaları evvelce yaz, kış redingot giyerlerdi. Son zamanlarda bunun yerine (Stambolin)i kendilerine uygun bir kıyafet olarak seçmişlerdi.

Mısır tarihinde en meşhur Harem Ağası (Halil Ağa) idi. Hidiv İsmailin, sevgi ve itimadını kazanan bu ağanın büyük bir nüfuzu ve muazzam bir serveti vardı.

Milyonları aşan bu servetini hayır işlerine ve kendisini hâmi telâkki eden harem ağaları yardımına vakfetmişti.

Halil Ağa, sağlığında Kahirede birkaç medrese yaptırmıştı. Bunların en büyüğü hâlâ faaliyette bulunan Faruk caddesindeki Halil Ağa medresesidir.

Halil Ağa vefat ettikten sonra onun mevkiini (Anber Fuad Ağa) almıştı. Merhum Kral Fuadın çok itimad ettiği bu ağayı o zaman henüz çocuk olan oğlu Prens

(Devamı 437 nci sahifede)

Sultan İbrahim Deli mi, Hasta mıydı?

Yazan:

M. Çağatay ULUÇAY

★ ★

Şimdiye kadar neşredilmemiş mektuplarından parçalar almak suretiyle yapılan bu tetkik, Osmanlı tarihini aydınlatmakta ve Sultan İbrahimin karakterini bütün çıplaklığiyle belirtmektedir. Muharrir, bütün vesikaları neşrettikten sonra okuyuculara nokta-i nazarını da belirtecektir.

★ ★

Sultan İbrahim bir Avrupa ressamı gözü ile...
(Aslı Topkapı Sarayı Müzesinde)

Sultan İbrahim ve İdareciler:

Sultan İbrahim Padişah bulunduğu sıralarda Osmanlı İmparatorluğunun sınırları, Kuzeyde Tuna kıyıları ve Rusya steplerinden, Güneyde Habeşistan ve Büyük Sahraya, Doğuda Kafkasya ortalarından, Batıda Adriyatik denizi sahillerine kadar uzanıyordu. Bu muazzam imparatorluğun kapladığı saha tahminen 6 milyon km. üzerinde yaşayanların sayısı da 60 milyonu buluyordu. Bu geniş ülkede Çerkesden Araba, Kazaktan Bulgara, Sırptan Cezayirliye kadar çeşidli insan gurupları yaşıyordu. Bugün komşularımız bulunan devletlerden bir çoğu o zamanlarda, İmparatorluğa bağlı birer eyaletti (vilâyet). Rumeli Beylerbeyliği, Mısır Beylerbeyliği, Habeş Beylerbeyliği, Suriye Beylerbeyliği, Haleb Beylerbeyliği, Bağdad Beylerbeyliği, Cezair Beylerbeyliği,... ilh.. Bir çok Balkan memleketlerinin Prens ve Kralları da bize bağlıydılar, hükümdarın emrile azl ve tayin olunurlardı.

XVI: Asırda olduğu gibi, XVII. asırda da, Osmanlı İmparatorluğu bir takım eyaletlere, eyaletler de sancaklara ayrılmıştı. Eyaletlerin başında Beylerbeyi, Vezirler, sancakların başlarında ise sancak beyleri vardı. Padişah divan müzakerelerile nasıl alâkadar oluyorduysa, ayni hassasiyetle idareciler ve eyaletlerle de alâkadar oluyordu. Zaman geçtikçe, devlet işlerini gör-

mekten daha büyük zevk aldığını, Sadrazama bildiriyordu. Boş kalmaktan, eyaletlerden haber alamamaktan büyük üzüntü duyuyor, iyi haberler geldikçe, devlet işleri çoğaldıkça seviniyordu.

Hatlarında, bütün devlet işlerini, Sadrazama bıraktığını yazıyorsa da, haddi zatında durum böyle değildi. Padişah her olan biten şeyden haber almak, hem de doğru haber almak istiyor, bu suretle Başbakanın kendiliğinden bir iş yapmasına asla müsaade etmiyordu.

«... Öte yakadan kâğıd var mı? Göreyim seni hizmetine can ve başınla mukayyed olasın. Kendü kendünden bir iş ettüğüne asla ve kat'â rızâyi şerifim yoktur. Şimdengiru sana doğruluktan gayri fikir caiz değil! Gözün aç!...»

Eyaletler idaresinde, Padişah, bilhassa şu hususlarda gayet titiz davranıyordu. Eyaletlerinin zenginlik ve fakirliklerinin tesbiti, beylerinin zalim olmaması, halka kötülük ve fenalık yapılmaması, Hazinenin tam vaktinde toplatılıp hazineye yatırılması...

Tevcih işlerinde, devlet bütçesinin denk oluşunda, eyalet kaynaklarının doğru olarak tesbit edilmesinin hayatî bir kıymeti vardı.

Bunu çok iyi anladığı sanılan Padişah, memleket servet kaynaklarının tesbiti işine ehemmiyet veriyor, doğru memurların gönderilmesini, bunların sahih olarak kaynakları yazmalarını emrediyordu. Sadrazama yazdığı şu hatda bu önemi ne kadar güzel tebarüz ettiriyor:

«Demin fermanım olmuştu, bir hoşca anla, kangi sancağın mahsulü ziyadedir; kangisi çürüktür. Bir bir höccet üzre yazdır, hilâf yazılmasun istemem, sonra yazanlarına ellerin kızdırurum...»

Hattâ Sivası yazmağa memur edilen: *«... Tokat Defterdarı gelip Sivası taharri ettiğiçün bazı Softa hattı şerife bühtan idüb benim milletin emrin var. Kazaskerlerle görelim divanı hümayunda sahih midir? Dâvalarını gördün mü? arz itmedün hatırı hümayunuma gelüb bildiresün..»*

diye yazmış, defterdarı muhakeme edilmek üzere divanı hümayuna sevketmişti.

Yararlığı görülen, kayıtları mükemmel olan vezirlere, genel olarak, zengin eyaletler tevcih olunurdu. Vali ve sancak Beylerinin isimleri, gidecekleri yerlerin listesi Sadrazam tarafından tertip edilir, tasdik için Padişaha arzolunurdu. Padişahın tasdik etmedikleri, bırakılır, tasdik edilenler ise, memuriyete kavuşmuş olurlardı. Bu tasdik şöyle olurdu: Sadrazam yeni tayin edilen paşanın adını ve ismini yazıyor, telhisini gönderiyordu. Padişah da bunun üzerine kısaca «verdim» diye yazarak iade ediyordu. Bu tayin işlerinde, Sadrazam ile Padişahın sık sık konuştukları anlaşıldığı gibi, bazan Padişahın da sevdiği Enderun ağaları veya paşaları tayin ettiği de görülüyor. Meselâ Padişah bostancıbaşıyı, Bosna Beylerbeyliğine tayin etmiş ve bu hususta Sadrazamdan da mütalâasını sormuştu:

«... Birkaç defa söylemiştin, Bosna Beylerbeyisinden ötürü. Gönlümden Bostancıbaşıyı fikrettüm, ondan dönemiyorum, sen de vezirimsin, ne makul görürsün ona göre bir şafice cevap gönderesün...»

Padişah, idarecilerin, bulundukları yerlerden uzaklaşmalarını arzu etmiyor, daimî surette —vazife ile bir yere gönderilenler müstesna— yerlerinde kalmalarını istiyordu. Hele yeni tayin edilen veya çağırılan Paşaların bir an evvel gitmeleri için, Sadrazama sık sık emirler gönderiyordu.

«Beylerbeyiler tacil gitsünler, niye beklerler, elbet elbet tenbih idesin»..

Bir defasında Anadolu Beylerbeyi hazır değilim diye gitmek istememiş, bunun üzerine Sadrazama:

«Selâmdan sonra kapıcılar kethüdasile haber gönderdim itti ki Anadolu Beylerbeyisi niceyedek oturur gitmez, geçende hâk-i pâyime arzetmiştin dahi gitmez diye, hazır ise gitsün..»

diye bu hattı göndermişti.

Azledilen Paşalar veya İstanbulda bulunan Paşalar, rikâbı hümayunu öpmek, yâni Padişahı ziyaret etmek isterlerse, Sadrazama başvururlar, o da görüşmek isteyenlerin isimlerini havi telhisi Padişaha göndererek, ondan emir beklediğini, işaretlerine göre hareket edileceğini bildiriyordu:

Malta Şövalyeleri

(Baş tarafı 418 inci sahifede)

yada epeyce çokturlar. Fransada, büyük inkılâptan beri, Malta Şövalyesi papası yoktur.

Malta Şövalyeleri tarikatında üstadı âzamlar intihapla seçilirler. Bugünkü üstadı âzam 30 Mayıs 1931 de seçilmişti. İntihap hey'eti, şubelerin reisleri ile üstadı âzamın kabinesini teşkil eden «Souverain Conseil» âzalarından mürekkeptir.

Üstadı A'zam, 1925 de Fransız Cumhurreisi Doumergue'e tarikatın «büyük haç» nişanını vermişti. O zamandanberi, bu teamül haline geldi. Yalnız şu var ki, Fransa Cumhurreisi Protestan olursa, ona bu nişan verilmiyor.

Malta Şövalyeleri tarikati, Gérard Tenque tarafından tesis edildiği zaman. âzalarına «Hospitaliez de saint - Jean» deniliyordu. Tarikat âzaları, askerî mevcudiyet hikmetleri kalmıyalı beri, bu namın delâletine uyarak hastalarla meşgul oluyorlar ve bu maksadla da dispanserler tesis ediyorlar. Hattâ Parisde Saint - Lois hastahanesinde bir pavyonları da var.

Malta Şövalyeleri, son iki büyük harpde, muharip memleketlere seyyar hastahaneler gönderdi.

TARİH DÜNYASI CİLTLERİ

Tarih Dünyasının birinci cildi hazırlanmıştır. 528 sahife tutan bu ciltte 385 resim, 204 yazı, 25 vesika ve 12 üç renkli kapak resmi ve ayrıca 9 forma Resimli Osmanlı Tarihi, 2 forma Tarih Hikâyeleri vardır.

Tarih Dünyasının ciltleri şimdiye kadar yapılan ciltlerle mukayese edilemiyecek kadar nefîs ve güzeldir. Bez kaplı cilt, ayrıca Türk motifleriyle işlenmiş altın yaldızlarla süslenmiştir. Şimdiye kadar mecmuamızı takip edememiş olan okuyucularımız için hazırlanmış ciltlerden başka, mecmuamızı biriktirmiş olanlar için de cilt kapakları hazırlanmıştır. Cilt kapakları 175 kuruştur. Mecmualarını bize gönderip ciltli olarak alanlardan ciltleme ücretiyle beraber 225 kuruş alınır.

Harem Ağaları

(Baş tarafı 433 üncü sahifede)

Faruk'un maiyetine vermişti.

Anber Ağa, güzel bir Türk hanımile evli idi. Ölünceye kadar onunla yaşamıştı. Harem Ağaları içinde böyle güzel ve beyaz bir kadınla evlenenler yoktu..

Harem Ağalarının evlenmeleri garip bir hâdise olmakla beraber onlardan evlenenler çoktu ve ekseriya zenci cariyelerle evlenirlerdi.

Bunlardan Sultan Abdülhamidin Baş Harem Ağası Bilâl Ağa, Muhibbat adında bir zenci kadınla evli olup, hâlâ karısile Medinede yaşamaktadır.

Harem Ağaları Yardım Cemiyetinin ilk kurucusu Elmas Lûtfi Ağa idi. Sultan Abdülhamidin Harem Ağalarından olan bu zat, bu cemiyeti evvelâ İstanbulda kurmuştur. Hilâfet ilga edilince, Elmas Lûtfi Ağa Mısıra gitti. Orada tesadüf karşısına kardeşi Mahbub Ağayı çıkardı.

Aslen Habeşli olan bu iki kardeş, esirciler tarafından kaçırılıp hadım edildikten sonra biri İstanbula götürülüp Sultan Abdülhamide, diğeri de Mısırda Prenses Meleğe satılmıştı.

Böylelikle Mısırda buluşan iki kardeş Medinede bir şubesi bulunan (Harem Ağaları Yardım Cemiyeti)ne, Mısırda da bir şube ilâve etmişlerdir.

⁂

Elmas Ağa, son zamanlara kadar Prens Ömer Tosunun Sarayında yaşıyordu.

Tarihe karışan bir devrin son yâdigârları olan Harem Ağaları taifesi, hiç şüphe yok ki insanlığın ve medeniyetin bir kara lekesi idi.

Bununla beraber mâzinin ihtişamını yâd etmekten zevk duyanların, bu romantik yâdigârların kaybolmalarına üzülmemeleri imkânsızdır.

«Müsamerat» dan

23/8/1950 çarşamba günü, İstanbul Altıncı Noteri Bay Hamdi Selçuk ve memurları, Tarih Dünyası idarehanesinde, bize gönderilen adresler arasında kura çekiyorlar...

TARİH DÜNYASI Hediyesi Kazanan Okuyucular

Tarih Dünyası, birinci cildin tamamlanması münasebetiyle okuyucuları arasında tertip ettiği ve her cilt bitişi sonunda tekrarlanacak olan hediye müsabakasının birincisini çekmiştir. Okuyucularımızın gönderdikleri zarflar, İstanbul Altıncı Noteri Bay Hamdi Selçuk tarafından tetkik edilmiş, her zarf numaralanmış, numaralar bir dolaba, hediye kâğıtları bir dolaba konarak kazananlar tesbit edilmiştir. Tutulan zabıt Noter, Şaka Matbaası sahibi Cemal Erksan, İstanbul Ansiklopedisi sahibi Reşad Ekrem Koçu ve Tarih Dünyası sahibi Niyazi Ahmet Banoğlu tarafından imza edilmiş ve çekiliş sonunda bir daha kontrol edilerek tasdik edilmiştir. Tarih Dünyasının ilk defa verdiği bu hediyeler, gelecek cilt sonunda daha çok genişletilecek ve daha çok kıymetli hediyeler verilecektir. Okuyucularımızdan gördüğümüz rağbet nisbetinde faydalı olmaya çalışacağız.

500 liralık tabloyu kazanan okuyucumuz

Bir metre seksen santim uzunluğunda ve 1,20 genişliğinde bir sultanın harem hayatını gösteren ve İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğü ressamı Nazmi Dayan tarafından sureti mahsusada Tarih Dünyası için yapılan, 500 lira değerindeki tarihî tabloyu Kütahyada Tahal pazarında zahireci Bay Kültür Şekercioğlu kazanmıştır.

Kol saatini kazanan okuyucumuz

Kıymetli bir kol saatini Fethiyede Türk Ocağı caddesi No. 6 mağazada Dinçer Akdeniz kazanmıştır.

Dolmakalem kazanan okuyucumuz

Pelikan dolmakalemini Bursa Birinci Erkek Sanat Enstitüsü döküm atelyesi öğretmeni Bay Yusuf İnliceligil kazanmıştır.

(Diğer kazananları gelecek sayımızda ilân edeceğiz.)

«Pâye-i serir-i âlâlarına yüz sürüp el öpecek kulları ve dıacıları rikâb-ı âlilerine arzolunmuştu. Şehri Zal Beylerbeyliğini inayet buyrulan Ahmed Paşa kulları dahi pâye-i serir-i saadet masırlarına yüz sürmek için divanı hümayuna gelmeğe izn-i âlileri sadir olur mu? emr ü ferman devletlû saadetlû Padişahımındır.»

Eğer Padişah huzura kabul edecekse —hemen her zaman kabul ediyordu, hasta filân olmazsa— bu telhisin üstüne; «Getüresin», «Çayır köşküne getüresin», «Bâli köşküne getüresin ilh.. şeklinde hattını yazıyor ve Sadrazama gönderiyordu. Bazan: «Selâmdan sonra öteyi gün tekellüm itmüş idük ve Dıramalı Salı gün el öpsünler hâkipâyime deyu. İnşaallah hemen yarın öpsünler, yohsam öbür Salı günü istemem...» gibi hatlar da yazdığı oluyordu.

Bey ve paşalarından iyi haber alınca:

«Bekir Paşa vafir yüz aklığı etmiş, haber alayım demiş idik, arzetmedin, ne aceb bir hoşça haber alub bildiresün, böyle iyi haberleri ihmal itme...»

Seviniyor, kayıtları mükemmel paşaların alay gösterilerinden, geçid resimlerinden —eğer muvaffak olurlarsa— memnun oluyordu:

«... Bugün Diyarbekir Beylerbeyisi alayından haz eyledim bir hoşça. Mükemmel, yerli yerinde, böyle severim kullarım gayretli oldığın. Allahdan dilediğüm budur ki cümle serhad mansurelerime emn ü âmanlıklar müyesser eylesün. kullarıma dahi kuvvet vire, bâr-ı hudadan isterim..»

Bütün bu yazılardan Padişahın samimî olduğu, içli olduğu anlaşılmaktadır. Haz ettiği, kızdığı vakit duygularını hiçbir vakit saklamıyor, olduğu gibi ifade ediyor ve yazıyordu.

Padişah, bilmediği şeyleri Sadrazamdan soruyor, böyle hareket etmekten hiç çekinmiyordu, Diyarbekir Beylerbeyisinin alayını beğenmiş akabinde Sadrazamdan :

«Selâmdan sonra Anadolu Beylerbeyisinin alayı olur mu olmaz mı bildiresün»

diye sormuştu.

M. Çağatay ULUÇAY

Şair Nev'inin bir oyunu

Şair Nev'î Edirnede Beyazıt medresesinde Karamanlı zade Mehmet Efendinin danişmendi idi. Mehmet Efendinin yanına «âlim şeklinde cahil, yalancı ve gammaz» bir adam olan müderris Manav Seydi adında biri gelir ve her gelişinde Şair Nev'î için ağzına geleni söylermiş.

— Aman şu Nev'î, gece gündüz sarhoştur. Onu nasıl huzurunuza alıyorsunuz, dermiş.

Nev'î Manav Seydiye adamakıllı bir ders vermek plânını kurmuş. Bir gün yolu üzerinde beklemiş. Seydi görününce, müthiş bir sarhoş rolü yaparak üzerine çullanmış, yumruk, tekme herifi berbat bir hale getirmiş.

Seydi güç halle canını kurtarıp müderris Mehmet Efendinin yanına gelmiş. Nev'înin kör kandil sarhoş olduğunu söyliyerek:

— Bir adam gönderip baktırınız, demiş, o kadar sarhoş ki sızmış kalmıştır.

Hoca adam göndermiş, fakat adam, sarhoş yerine oturup ders okumakla meşgul şairi görünce, hayretler içinde kalmış ve hocanın kendisini görmek istediğini bildirmiş.

Manav Seydi, Nev'înin sürüklene sürüklene getirileceğini beklerken, onun uslu akıllı geldiğini görmüş ve boynunu, bir daha doğrultamıyacak şekilde bükmüş ve öylece kalmış.

GELECEK SAYIMIZDA

Tarihte Zehir ve Zehirlenmeler, *Adnan Giz;* Resim ve Heykel Yasağı ve Türkiyede İlk Heykel, *Osman Ergin;* Akıncılar ve Gazi Mihal, *Yaşar Gökçek;* Saltanat Mensuplarından Olmadığı Halde Sultan Unvanını Kullanan Kadın: Afife Sultan, *Muhtar Dağlı;* Tarihin Uyuduğu Yer: Topkapı Sarayı Baştan Başa, *Niyazi Ahmet Banoğlu...*

İstanbulda Altıncı asra ait bir bina bulundu

İstanbulda Sultanahmette yapılacak olan Adliye Sarayı binasının temel kazıları sırasında Bizanslılara ait bir vaftizhane binası bulunmuştur. Bu tarihî bina hakkında, Arkeoloji Müzesi müdür muavini Rüstem, şu izahatı vermiştir:

— Adalet Sarayının inşa edileceği yer, Bizanslılar devrine ait en önemli yapıların bulunduğu mevkidir. Bu münasebetle Adalet Sarayının temel kazılarına Arkeoloji Müzesinden bir ekip halinde nezaret ettik. Bu sahada, 1939 da hapishane binası yapılırken bazı Bizantin duvarlara rastlanmıştı. O vakit İstanbulda bulunan Alman Arkeoloji Enstitüsü uzmanları kazılar yaparak (Saint Öfemi) kilisesinin fresklerle süslü duvarlarını ve diğer kısımlarını meydana çıkarmışlardı. Bu hâdiseleri nazarı itibara alan ekipimiz, kazılara daha fazla ehemmiyet verdi. Üç dört metre kalınlığındaki moloz kütlesisinin altında Bizans devrine aid duvarlara rasladık ve alelâde amele gruplarının yerine müzemizin ekipleri tarafından kazılara devam ettik. İtinalı bir çalışmadan sonra sekiz köşeli bir bina bakiyesi bulundu. Bu binanın önünde sütunlarla çevrili yarım daire şeklinde bir (partik) revak bulundu ki bunun da vaktiyle Alman Enstitüsü uzmanlarının (Saint Öfemi) kilisesinin önünde buldukları revak bakiyesiyle iltisakı olduğu kanaatindeyiz. Aynı zamanda bütün bu buluntuların bir heyeti mecmua teşkil ettiği anlaşılmıştır. Bulunan 8 köşeli bina İstanbulda eşine pek az rastlanan bir tipte olduğu için mimarî üslûbu bakımından kıymeti büyüktür. Binanın 6 veya 7 nci asırlara ait olduğu anlaşılmıştır. Hıristiyanlığın ilk zamanlarında yapılan vaftizhaneler kiliselerin yanında müstakil binalar halindeydi Bu vaftizhaneler daire, dört köşe, altı veya sekiz köşeli olarak inşa edilirdi. Hıristiyanlık ilerleyip de vaftiz merasiminin çocuklukta yapılması âdet olunca, bu müstakil binalar fonksiyonlarını kaybettiler. Vaftiz merasimleri kilise içinde ayrılan hususî yerde yapılmaya başlandı. Kazılara devam ediyoruz. İnşallah yakında Hipodromun oturma yerlerini ve diğer kıymetli binaları bulacağımızı ümit ediyoruz.

TARİH DÜNYASI: Tarihin en mühim bir sahası olan Hipodrom hakkında gelecek sayılarımızda okuyucularımıza çok geniş, etraflı ve kıymetli resimlerle süslü makaleler sunacağız. Bizans sarayları ve fetihten sonra yapılan inşaat hakkında okuyacağınız yazılar, aynı zamanda trihin en mühim hâdiselerinin de ifadesi olacaktır.

Eyüp Sabri Öldü

İttihat ve Terakki erkânından, büyük vatanperver Eyüp Sabri ,geçen hafta hayata gözlerini kapamıştır. Tarih Dünyası, gelecek sayısında, onun hayatı ve mücadeleleri hakkında geniş izâhat verecektir.

Zazalar

(Baş tarafı 413 üncü sahifede)

şilik bir kolda ancak bir iki tüfek bulunurdu. Zaza için tüfek, çok kıt ve o nisbette çok kıymetli bir mata' idi. Kola giden her Zaza'da, içerisinde biraz darı ekmeği ile yumruk büyüklüğünde «kurut» bulunan birer dağarcık bulunurdu. Bir su başında, dağarcığa konan biraz suya «kurut» dan tarha ile kırılan bir parça atılır. Çalkanmak suretile istihsal olunan madde buz gibi bir ayrandır. Zaza bunu içer ve yola revan olur. Bu azıkla günlerce yol gider, bu derece kanaatkârdır. Kurut, çok tuzlu bir nevi yoğurt komprimesidir.

Evvelce «Kol» lar, Çabakçur'dan, Dersimden Erzincan ovasına, Muş düzlüğüne, Harput köylerine, Çemişkezek, Kemaliye yakınlarına kadar uzanırlar, ova köylerinde ne bulurlarsa, yollarda nelere rastgelirlerse vurur, kırar, sürer sığınakları olan Dersim kayalıklarına naklederlerdi. Bugün bunların hepsi, bizim yaptığımız gibi tarihin ibret verici sahifelerine intikal etmiş ve mâzi olmuştur.

Unutmamak lâzımdır ki, verimsiz dağların dağınık sükenesinde dünkü gibi mide boş, kafa boş, günün saatleri de bomboş olursa midelere açlığın, kafalara hurafelerin zehirleri, saatlere de işsizliğin fesadçı kuruntusu akar. Bu halde bulunan dağ adamlarından da başka bir hareket beklememek lâzımgelir.

Nazmi SEVGEN

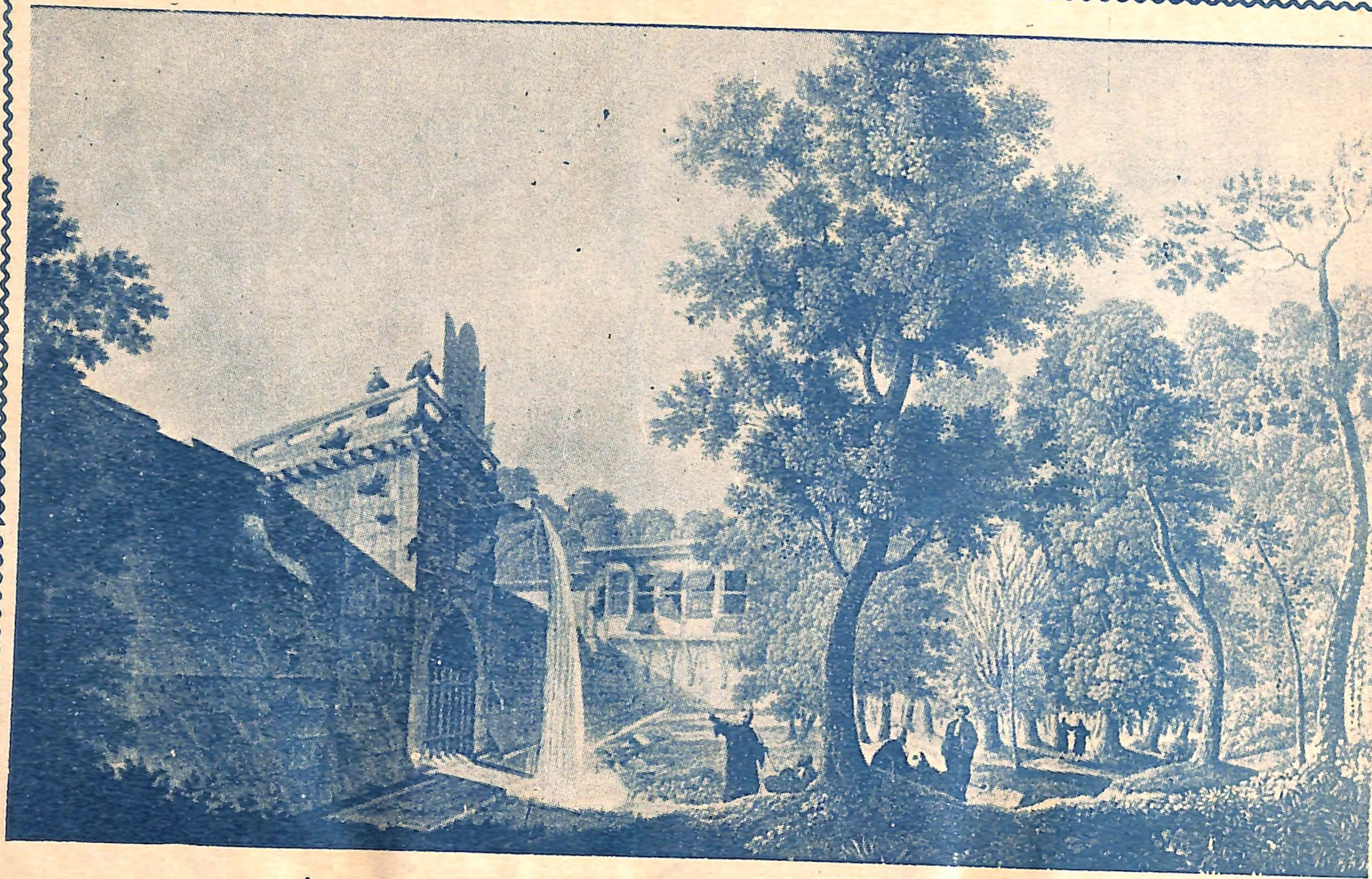

İstanbul mesirelerinden Bentler'in Ondokuzuncu asırdaki hali...

(Ressam Melling'in tablosundan)

Fiyatı 50 kuruş